

12

Documents per al debat

Innovació i Tercer Sector

Impulsant el canvi social
per millorar la vida de les persones

fundación esplai
ciudadanía comprometida

25
AÑOS

Fundesplai
Fundació Catalana de l'Esplai

Novembre 2024

Fundación Esplai Ciudadanía Comprometida

C/ Latina, 21, local 10. 28047 Madrid

C/ Riu Anoia, 42-54. 08820 El Prat de Llobregat (Barcelona)

Rúa do Areal, 138, oficina 7. 36201 Vigo (Pontevedra)

C/ Paco Miranda, 15. 29013 Màlaga

www.fundacionesplai.org

fundacion@fundacionesplai.org

Coordinació: Elvira Aliaga González-Albo, Caterine Fagundes Vila, Gabriel González Carrillo, Ignacio Martín Colino, Guillem Porres Canals, Mireia Ruiz Sánchez i Anahí Vallejos Mihotek.

Fotografies: Óscar Durán, Elvira Aliaga i arxiu de Fundación Esplai.

Disseny, maquetació i impressió: El Vallenc.

Dipòsit legal: B-5923-2025

Edició no venal

Aquesta obra està distribuïda sota una llicència reconeixement –No Comercial– Compartir – Igual 3.0 Espanya (CC BY-NC-SA 3.0) disponible a:
<http://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0/es/>

La versió electrònica d'aquesta publicació es pot veure o descarregar a www.fundacionesplai.org

Documents per al debat

Innovació i Tercer Sector

Impulsant el canvi social
per millorar la vida de les persones

fundaciónesplai
ciudadanía comprometida
25
AÑOS

Fundesplai
Fundació Catalana de l'Esplai

Índex

	Presentació	07
1.	La innovació i el seu impacte en el Tercer Sector Antonio Llorente Simón	11
2.	Potenciant el benestar comunitari a través de la innovació social digital Anahí Vallejos Mihotek	19
3.	Les entitats socials davant del repte de l'exclusió: de la innovació a la inclusió educativa com a tasca permanent José Manuel de Oña Cots	27
4.	Entrevistes	37
5.	Generant canvi des del lideratge juvenil i la construcció de xarxes	67
6.	Una mirada des del voluntariat a la innovació a les ONG	77
7.	La innovació com a catalitzador del canvi social en l'era digital	85
8.	Propostes per a la innovació social: Estratègies intersectorials per al canvi	91
	Annex: Enquesta sobre innovació social i Tercer Sector	93

PRESENTACIÓ

Us presentem un nou número de la col·lecció Documents per al Debat, que parteix de la reflexió que, en l'era digital, la innovació s'ha convertit en el motor del progrés en tots els àmbits de la societat, i el Tercer Sector no és aliè a aquesta revolució. Aquest llibre se submergeix en la dinàmica intersecció entre **innovació, transformació digital i Tercer Sector Social**, explorant com les entitats s'estan reestructurant per afrontar els desafiaments del segle XXI.

La transformació digital en el Tercer Sector va més enllà de la mera adopció de noves tecnologies; representa un canvi de paradigma en l'estructura organitzativa, els processos de gestió i l'enfocament de la intervenció social. Aquests canvis estan aportant eficiència en la gestió de recursos i ampliant l'abast i impacte de les organitzacions socials. A través de la innovació, el sector està desenvolupant solucions més efectives i personalitzades per a abordar problemes socials complexos, des de l'optimització en la prestació de serveis fins a la creació de noves formes de participació ciutadana que empoderen les comunitats.

En aquestes pàgines, fem especial èmfasi en la tasca de desenvolupar **estratègies d'innovació inclusives**, que consideren la diversitat de necessitats i capacitats de tots els grups socials. Explorem enfocaments innovadors per a garantir que la transformació digital sigui un catalitzador d'oportunitats

per a totes les persones, amb especial atenció a aquelles en situació de més vulnerabilitat. Aquest enfocament no només implica adaptar les solucions tecnològiques perquè siguin universalment accessibles, sinó també adoptar la innovació com una forma de fer. Com podem cultivar i aprofundir aquesta capacitat d'innovar en el Tercer Sector? Aquest document ofereix estratègies concretes, des del foment del pensament creatiu fins a la creació d'espais per a l'experimentació, on l'error pugui ser vist com una oportunitat d'aprenentatge i creixement.

S'aposta per un ecosistema d'innovació social on les **idees audaces** siguin benvingudes i els recursos es destinin a convertir visions en realitats tangibles que millorin vides.

Aquest llibre és el dotzè volum de la **col·lecció Documents per al Debat**, una iniciativa llançada el 2007 pel Consell Assessor de Fundació Esplai. El nostre objectiu és estimular la reflexió i proposar accions concretes sobre el paper fonamental de la ciutadania en la nostra societat, amb un enfocament particular en el rol transformador de la societat civil i el Tercer Sector. Aquests documents són un gresol d'idees innovadores provinents de diversos agents socials, units pel propòsit comú d'incidir en les polítiques públiques i ser motors d'una **transformació social positiva i duradora**.

A continuació, presentem els títols que s'han publicat en aquesta col·lecció fins ara:

- 1 Educació i ciutadania (2007)
- 2 Educació, ciutadania i immigració (2008)
- 3 Ciutadania i globalització (2010)
- 4 Ciutadania i inclusió social (2010)
- 5 Ciutadania i ONG (2013)
- 6 Ciutadania i qualitat democràtica (2015)
- 7 Per una nova ciutadania (2017)
- 8 Joventut i participació política (2017)
- 9 Reimaginant el present per reduir les bretxes digitals (2021)
- 10 Les organitzacions socials en defensa dels drets digitals (2022)
- 11 Justícia Educativa i Tercer Sector en l'àmbit penitenciari (2023)
- 12 Innovació i Tercer Sector Social (2024)

Us convidem a gaudir dels continguts d'aquest llibre.

Volem donar les gràcies especialment a totes les persones i organitzacions que han col·laborat en la redacció d'aquesta polièdrica mirada cap a la innovació. Destaquem algunes xarxes i entitats: Plataforma Red Conecta Ciudadanía Comprometida, Universitat de Màlaga, l'organització Puntojes, Plataforma Andalus de Voluntariat, Liga Iberoamericana de Organizaciones de la Sociedad Civil, Ministeri de Drets Socials i Agenda 2030, Junta Municipal de Puente de Vallecas, Ajuntament de Madrid, Microsoft i HP. La nostra gratitud, també, a totes les persones que van participar en la Trobada de la Ciutadania Digital Compromesa que vam celebrar l'octubre de 2024 a Madrid.

Esperem que gaudiu amb la lectura i que aquesta publicació contribueixi a construir una societat digital inclusiva, ètica i que beneficiï a totes les persones.

Aquesta publicació en format digital
està disponible a la pàgina web
de Fundación Esplai.
Els vídeos i les entrevistes,
al canal de Youtube

TecnoTruck
GarageLab móvil

SALA DE
ENCUENTRO

LA RUECA ASOCIACIÓN

La
Rueda
asociación

ENCUENTRO DE
LA CIUDADANÍA
DIGITAL

Conectando
para una

ENCUENTRO DE
LA CIUDADANÍA
DIGITAL COMPROMETIDA

Conectando para una sociedad
informada y comprometida

ENCUENTRO DE
LA CIUDADANÍA DIGITAL
COMPROMETIDA

Conectando para una
sociedad informada y comprometida

1. La innovació i el seu impacte en el Tercer Sector

Antonio Llorente Simón

President de la Plataforma Red Conecta Ciudadanía Comprometida, vicepresident d'EAPN Madrid i director de La Rueda. És membre del patronat de Fundación Esplai i ha tingut càrrecs de representació en diverses ONG i plataformes d'organitzacions del Tercer Sector al llarg dels anys. És psicòleg i màster en Direcció i Gestió d'ONG per ESADE. La seva trajectòria està lligada al món social, des del fet local i amb un gran compromís per la construcció de xarxes.

Redefinint la innovació

Innovació s'ha associat, gairebé sempre, al camp de la tecnologia o la digitalització: que també, però no només. Vull aturar-me en el concepte d'INNOVACIÓ, tan infamat pel seu mal ús i expectatives inassolibles. Tot no pot ser innovador ni tampoc hem de qualificar d'innovadores accions que fem quotidianament.

Segons la RAE, *innovar* és “Mudar o alterar quelcom, introduint-hi novetats”; fins aquí hi estem d'acord. Fins i tot a diari en la meua vida personal faig el propòsit d'innovar: “Avui esmorzaré quelcom nou que he vist a Facebook”, i em vesteixo amb bata blanca i texans amb vambes de colors, com si em submergís al MIT. Però, això és innovar?

Innovació, segons el diccionari de la RAE, és “Creació o modificació d'un producte i **la seva introducció en un mercat**”. Aquí vull arribar! Com bé diu Carlos Molina a *MultiVersial*, “innovació sense mercat, estàs investigant però no innovant; després pot tenir èxit o no”.

Tanta por ens fan al Tercer Sector certes paraules, com “mercat”, “client” o “negoci”, que quan sentim terminologia empresarial l'ambient se sulfata i ens surten els dimonis. Deixem enrere el necessari corporativisme dels anys 80.

Hem de teixir aliances amb el sector empresarial i l'Administració Pública, si no, seguirem sent els de “tercera”.

La cultura organitzacional i els processos àgils

A la publicació “Desenvolupament de talent i transformació cultural a les ONG” del Programa Esade-PwC de Lideratge Social 2022-2023, s’hi emfatitza la importància de la cultura organitzacional. “A més del feminisme i la inclusió, un tercer aspecte clau que les entitats del Tercer Sector han d’impulsar activament en les seves cultures organitzatives és **l’agilitat, imprescindible per a ser organitzacions adaptables i innovadores**. La pandèmia ens ha demostrat que tothom ha de ser capaç d’adaptar-se a circumstàncies canviants i inesperades. A més, desafiaments com la transformació digital fan que sigui encara més important ser **una organització àgil**, per a la qual cosa és imprescindible que la nostra cultura organitzativa també reflecteixi aquesta qualitat.”

L’agilitat es pot aprendre i aprehendre amb metodologies àgils, que permetin adaptar la forma de treball a les condicions del projecte i de les persones participants, per a aconseguir flexibilitat i immediatesa en la resposta. Les entitats socials que aposten pel desenvolupament del talent i les metodologies àgils gestionen els projectes de forma flexible, autònoma i eficaç, augmentant el retorn de la inversió social (SROI per les seves sigles en anglès) i incrementant la productivitat.

El procés d’innovació

Des de les nostres organitzacions volem posar èmfasi que la innovació porta a l’ACCIÓ: A posar en el mercat, entès no només en l’economia social sinó en el camp de l’acció social que acompanya les persones en situació de vulnerabilitat i exclusió social. Com digué Thomas Edison: “El valor d’una idea radica en el seu ús”.

El concepte d’*usabilitat* ens porta a la proactivitat partint d’identificar les necessitats i expectatives de la persona que ho utilitzarà. La **persona al centre**, axioma que repetim en el món social, i aquí radica el poder de la innovació.

No cometem l’error que vaig cometre fa anys quan iniciava els primers passos docents. Em trobava obrint el maletí amb les meves pesades transparències per a ser exposades al retroprojector (Sicília, 1920), les havia treballat durant moltes nits en un preludat i desitjat powerpoint. Quan, de sobte, s’obren les portes a l’edifici del passeig de l’Havana perquè hi accedissin els meus pupils:

abillats amb ulleres negres, acompanyats pels gossos guia i bastons blancs i vermells. Sí, era la seu de l'ONCE. Vaig tancar la meua Samsonite gris i “vaig posar al centre la persona”. Sí, havia preparat el material docent per a mi, no per a ells i elles.

Com a professionals del fet social no hem d'utilitzar l'asserció de “jo ho sé, el que tu necessites és...”. Amb aquesta actitud els fem més dependents encara, a més de no creure en la persona ni en les seves potencialitats. Una acció que ha de ser compartida i cocreada, primer per principis metodològics i després, perquè si se l'apropien, la resistència al canvi i la seva usabilitat estarà assegurada.

Per tant, crec que la innovació ha de generar un producte vendible en el mercat social. Per a això comptem amb el talent de les professionals i voluntàries, d'unes metodologies àgils que apliquem i un pla de màrqueting basat en l'estudi de mercat que hem fet per a dissenyar el pla de negoci.

Fem innovació per crear o modificar un producte introduint-hi novetats per a ser utilitzades. No ens confonguem amb la ideació fantasiosa i, també imprescindible, de la investigació.

La innovació s'associa a processos en què la tecnologia i el fet digital ocupen el *cuore*. Termes com: *Lean Startup*, *Design Thinking*, *Design Sprint*, *Agile*, *Kanban*, *Scrum*, *Systematic Inventive Thinking (SIT)*, *Blue Ocean*, *Creative Problem Solving (CPS)*..., si bé ens centrarem a descriure el procés d'innovació que es prescriu amb una sèrie d'etapes:

0 Definir el repte

Un repte d'innovació ben definit ens fa obtenir millors idees que inexorablement ens portaran cap a un potencial més gran per a generar solucions innovadores i d'alta qualitat.

“Si tingués una hora per a resoldre el problema del món utilitzaria 55 minuts en analitzar el problema per arribar a un diagnòstic encertat, i una vegada conegudes les causes, tardaria 5 minuts a trobar la solució”, solia dir al seu alumnat Albert Einstein.

1 Fer-nos preguntes

S'ha d'aconseguir millorar el procés creatiu, i per a això ens quedarem amb les preguntes més inspiradores, preguntes que ens farem quan reformulem les expectatives i necessitats de les persones participants o beneficiàries.

2 Generació d'idees

La generació d'idees és l'etapa més important de qualsevol procés d'innovació. S'utilitzen moltes tècniques per a estimular el pensament creatiu *inside the box*, com ara la pluja d'idees, o *outside the box*, en què es parteix del problema per arribar a idees molt interessants a partir del repte plantejat.

3 Focalització de les idees

Les millors idees, des del seu potencial i no només des de la factibilitat, s'escullen estudiant el “mercat” per a implantar-les. Aquí sí que necessitem la professional experta perquè validi les idees i no es quedin en oníriques o sublimades.

4 Definir

Aquesta fase és consubstancial a l'anterior, tractant de conceptualitzar la proposta i posar-la per escrit.

5 Prototipar

“Falla ràpid, falla barat”. En aquesta fase ens centrarem en la construcció d'una simulació del concepte definit per a ser validat/testat per usuaris finals promovent ajustos per passar a l'etapa d'implementació. Molt important que ho provem amb els usuaris finals o bé amb un prototip o amb un *role-playing* si es tracta d'un servei.

6 Implementar el projecte innovador

És fer realitat la idea inicial. Pot ser molt complexa, encara que tan sols s'hi ha dedicat l'input del temps.

7 Posar-lo en el mercat

És una fase molt creativa per aconseguir que les necessitats i expectatives de futures usuàries es vegin satisfetes amb la proposta de valor.

Hem d'utilitzar un mètode basat en principis de mesura del valor extra financer, és a dir el valor ambiental, social i econòmic del projecte. Estem parlant del SROI.

Como hem dit al principi de l'article, **un projecte serà innovador si l'implantem en el mercat**, si no serà investigació, el que estiguem fent. També és imprescindible basar-nos en dades i no en intuïcions opinables, de moda en el sector social.

El que distingeix la innovació social

A l'hora de parlar d'innovació ens referim a innovació social, no només per diferenciar-nos de l'I+D del sector empresarial, sinó perquè té unes peculiaritats molt encertades.

La innovació social és definida com aquella «acció endògena o intervenció exògena (sorgida des de les persones necessitades o des de les que volen ajudar) de desenvolupament social (millora del benestar o de la cohesió social) que, a través d'un canvi original/innovador (es produeix una situació diferent de la preexistent), en la prestació d'un servei o en la producció d'un bé (admet diferents formes de manifestació intangibles o tangibles) aconsegueix uns resultats generalment a través d'un sistema en xarxa i que té potencial de ser reproducible» (Morales, 2008).

La innovació social no pot quedar en desig, hem de sortir de l'encotillament que els formularis del finançament públic ens susciten. Encara aquí caben propostes innovadores. Il·lusionem-nos amb aquest corrent d'innovació, no seguim proposant les mateixes solucions davant les noves necessitats socials.

Una proposta que a la meua entitat es promoció és la “intraemprenedoria”, que consisteix a “alliberar” hores i espai perquè un equip de treball prototipi una idea innovadora, anteriorment validada pel seu interès social i pertinència.

No esperem a llevar-nos un dia amb una boníssima idea, **la innovació és fruit de cultivar la cultura innovadora en el si de l'organització**. Per a això s'ha de facilitar el pensament creatiu, la possibilitat de proposta, i creure en les professionals que ho faran possible.

2. Potenciant el benestar comunitari a través de la innovació social digital

Anahí Vallejos Mihotek

Directora d'Innovació i Gestió de Fundación Esplai, és llicenciada en Economia per la Universitat Complutense de Madrid, amb estudis de màster en Gestió de Projectes per al Desenvolupament (UASB) i especialització en Gestió Àgil de Projectes (SM & PO). Amb experiència en gestió de projectes per al desenvolupament, planificació estratègica i articulació publicoprivada, la seva tasca s'ha centrat en l'assessorament per al desenvolupament de teixits productius i l'enfortiment de capacitats, així com la definició i optimització de processos.

Comencem des del principi: Què es la innovació? Una definició àmplia ens indica que és el procés de crear o millorar significativament productes, serveis, processos o idees amb la finalitat de generar valor, augmentar l'eficiència, la productivitat o millorar l'experiència de la persona usuària. Es basa en la creativitat i en la implementació de noves solucions a problemes existents o en l'anticipació de necessitats futures, i pot ser d'índole tecnològica, social, organitzativa o relacionada amb models de negoci.

Diferència entre innovació i millora

És important distingir entre innovació i millora, ja que sovint es confonen. La clau de la innovació és que representa una millora disruptiva respecte al procés al qual s'aplica. No obstant, no hem de subestimar les bondats de les millores, ja que són essencials per a desenvolupar una mentalitat i cultura organitzativa orientada cap a la innovació.

Fomentar una mentalitat de recerca de millora contínua en una organització ens proporcionarà:

- Obertura a noves idees i a la identificació d'oportunitats.
- Resiliència per a afrontar processos de prova i error.
- Adaptabilitat per a afrontar els canvis constants.

Una organització que incorpori l'enfocament de millora contínua en el seu ADN estarà més ben preparada per a assolir processos innovadors.

Què és la innovació social?

Ara bé, què entenem per innovació social? Aquí afegim capes addicionals al concepte d'innovació, enfocant-nos en el benestar social i en l'impacte directe en les persones o comunitats ateses.

Les seves principals característiques són:

- Resolució de problemes socials o mediambientals.
- Millora de la qualitat de vida de comunitats o grups vulnerables.
- Enfocament en l'impacte positiu en la societat més que en beneficis econòmics.

Components de la innovació digital

En parlar d'innovació digital, hem de considerar tres aspectes fonamentals:

- 1 **Context social digital:** La transformació digital actual impacta en tots els nivells socials i en quasi tots els aspectes de la nostra vida: laboral, social i educatiu.
- 2 **Escalabilitat i abast:** Les eines digitals ens permeten arribar més lluny i a més persones. Per exemple, la formació en àrees rurals ara és més accessible gràcies a plataformes d'*e-learning* i continguts digitals, sempre que hi hagi connectivitat.
- 3 **Desigualtat digital:** És crucial que les persones i comunitats tinguin accés a aquestes eines, tant en termes de connectivitat i dispositius com d'habilitats i coneixements per a utilitzar-los.

Característiques de la innovació social digital

Sumant aquests conceptes, definim la innovació social digital com un procés de millora significativa o disruptiva orientat al benestar social, amb impacte directe en la resolució de problemes socials i amb el suport d'eines i plataformes digitals.

Algunes de les seves característiques clau són:

- **Escalabilitat i abast:** Capacitat per a expandir-se i arribar a més persones.
- **Ús de dades per a la presa de decisions:** Facilita l'avaluació i ajust d'estratègies basades en informació real.
- **Solucions directes i inclusives:** Minimitza intermediaris i promou l'accés directe a serveis.
- **Col·laboració oberta i participació activa:** Fomenta la cocreació involucrant diversos actors, com administracions públiques, empreses, organitzacions del Tercer Sector i ciutadania.

La cocreació és essencial, ja que permet que les persones participin des de la identificació del problema fins a la implementació i avaluació de solucions, per promoure així l'empoderament i l'apropiació de les iniciatives.

Desafiaments de la innovació social digital

A pesar dels seus beneficis, la innovació social digital afronta diversos desafiaments:

- **Bretxa digital:** Implica tant la falta d'accés a la connectivitat com la carència d'habilitats digitals.
- **Sostenibilitat:** Més enllà d'obtenir fons inicials, és vital assegurar la continuïtat i viabilitat a llarg termini de les solucions implementades.
- **Seguretat de dades i privacitat:** Emprar dades d'usuaris/es requereix complir amb normatives de protecció i afrontar reptes en ciberseguretat.
- **Adaptabilitat i evolució tecnològica:** Les solucions s'han d'actualitzar constantment perquè no quedin obsoletes davant del ràpid avenç tecnològic.
- **Resistència al canvi:** És comú afrontar reticències davant de noves metodologies o tecnologies.
- **Atomització de l'univers digital:** L'abundància d'ofertes digitals pot dificultar la identificació de solucions adequades.

Exemples i bones pràctiques

La Rueca: Centre d'Acompanyament Social Virtual

La Rueca va crear el primer centre d'acompanyament social completament virtual. Van fer servir metodologies àgils i van fomentar la cocreació mitjançant el *design thinking* per entendre les necessitats de la comunitat i desenvolupar solucions efectives.

Projecte Digitalització ONG de Fundación Esplai

Aquest projecte busca empoderar digitalment les organitzacions del Tercer Sector mitjançant una metodologia de consultoria en transformació digital. Les seves fases inclouen:

- 1 Diagnòstic de l'estat de maduresa digital de l'organització.
- 2 Elaboració del Pla de Transformació Digital, en què les organitzacions dissenyen el seu propi pla amb assessorament.
- 3 Capacitació en metodologies àgils i ús d'eines d'intel·ligència artificial generativa per a la gestió interna.
- 4 Mentoria personalitzada per a abordar reptes específics i facilitar la transformació digital.

“Adopta a Paloma” contra la soledat

Una iniciativa de l'Ajuntament de Madrid que utilitza intel·ligència artificial per a identificar i contactar persones de més de 75 anys que viuen soles, amb l'objectiu de detectar i abordar casos de soledat no desitjada.

FarmaLoop: economia circular en salut

Projecte xilè que connecta laboratoris amb medicaments pròxims a expirar amb pacients crònics que els necessiten, per evitar malbarataments i oferir medicines a un preu més baix. Fomenta l'economia circular i facilita l'accés a tractaments necessaris.

Idees clau de la innovació social

Per a finalitzar, destaquem cinc idees fonamentals:

- 1 **Empoderament comunitari:** La cocreació permet que les comunitats siguin protagonistes en la solució del seus propis desafiaments.
- 2 **Accessibilitat i participació:** És essencial garantir que tots tinguin l'oportunitat d'accedir-hi i contribuir.
- 3 **Sostenibilitat i escalabilitat:** Les solucions han de ser viables a llarg termini i adaptables a diferents contextos.
- 4 **Col·laboració entre sectors:** La unió d'esforços entre diversos actors potencia l'impacte i l'eficàcia.
- 5 **Ètica i responsabilitat digital:** És crucial actuar amb integritat en el maneig de dades i en l'aplicació de tecnologies.

EX

CIÓN DE UNIVERSIDADES POPULARES
PREMADRID (LÚPICO)

0000

EX

UNIVERSIDAD POPULAR

DIGITAL VILLAGE

Construyendo para una sociedad
informada y conectada

ENCUENTRO DE
CIUDADANÍA
AL COMPROMETIDA

para una sociedad
coherente

ENCUENTRO DE
LA CIUDADANÍA
AL COMPROMETIDA

CONSEJO DE FOMENTO
MADRID COMUNITAT

CHARLAS
RELÁMPAGO

Un espacio para la
reflexión y el aprendizaje

CREATIVITY AND LEARNING

3. Les entitats socials davant del repte de l'exclusió: de la innovació a la inclusió educativa com a tasca permanent

José Manuel de Oña Cots

Pedagog i educador social. Professor titular de la Universitat de Màlaga, al Departament de Teoria i Història de l'Educació, Pedagogia Social i Mètodes d'Investigació en Educació. Amb més de quinze anys d'experiència professional en àmbits socioeducatius: educació de carrer, desenvolupament comunitari, treball amb menors i famílies, etc., en entitats del Tercer Sector com Càritas i diferents plataformes de treball amb persones en risc d'exclusió social. En l'actualitat és investigador principal del projecte “Educar desde los márgenes: inclusión y resiliencia de jóvenes de áreas urbanas desfavorecidas”, en la convocatòria dels Fons FEDER de la Junta d'Andalusia.

Las entitats socials davant l'exclusió social

Els qui ens dediquem, d'una manera o una altra, a l'estudi de la societat i els problemes que pateix, som conscients de com l'exclusió social sembla que vulgui establir-se entre nosaltres, entestant-se a afirmar les seves arrels a costa d'afectar un grup més que significatiu de persones. En concret, i segons diferents informes (FOESSA, EAPN, la mateixa Fundació Esplai, etc.), se'ns alerta que en el nostre país hi ha un percentatge que ronda entre el 20% i el 25% de persones que es troben en el que podríem anomenar "risc social" o patint ja greument les conseqüències d'aquesta situació, submergits en una dinàmica de precarització de les seves situacions, marcada per una **forta crisi econòmica**, un **augment de les situacions de desconexió i falta de participació**, i una **creixent complexitat** quant a com es desenvolupen aquestes situacions de risc.

Davant d'aquest panorama, les entitats socials exerceixen un paper fonamental, tractant de buscar les possibles formes d'acció que reparin o previnguin aquest menyscabament a la dignitat de la persona i a l'essència dels drets humans. Si bé hem d'assumir que aquesta tasca no és responsabilitat única de les dites entitats: correspon als poders públics generar les condicions socials, educatives i econòmiques que siguin necessàries per a afrontar aquest repte social que se'ns planteja, i fer-ho des de paràmetres relacionats, especialment, amb la creació de les possibilitats perquè tothom trobi la forma de participar en la societat, de trobar el seu espai per a desenvolupar, en el màxim potencial possible, les seves pròpies característiques.

Reprement la qüestió de les entitats socials i el seu paper davant l'exclusió social, sorgeix la preocupació i el debat sobre què es pot fer davant d'aquesta realitat, i com fer-ho des d'una perspectiva nova, innovadora, que aportí un plus de qualitat a tot el que ja es fa. Personalment, entenc fonamental començar per subratllar la necessitat de promocionar l'acció, la reflexió i la visibilització social d'aquestes situacions, **fomentant l'aprenentatge compartit de l'empatia, la solidaritat, la reflexió crítica, i oferint solucions educatives** que generin espais de participació, empoderament i justícia social.

La Unesco, en el seu últim informe sobre els futurs de l'educació ("Reimaginem junts els nostres futurs. Un nou contracte social per a l'educació"), ens ofereix pistes molt interessants, per a tenir en compte, i relacionades amb el que s'ha dit aquí:

“

Necessitem un nou contracte social per a l'educació que pugui reparar les injustícies, alhora que transforma el futur. Aquest nou contracte social s'ha de basar en els drets humans i en els principis de no discriminació, justícia social, respecte a la vida, dignitat humana i diversitat cultural.

”

Aquest nou contracte —s'hi especifica— ha d'incloure una ètica de la cura, reciprocitat i solidaritat. I ha de reforçar l'educació com un projecte públic i un bé comú.

Trobem en aquesta cita algunes pistes de treball que ens poden ser de gran utilitat a l'hora de plantejar la nostra tasca des de nous enfocaments:

- Reivindicació de la **justícia social** i del paper rector dels Drets Humans.
- Plantejament del treball **des de l'esperança**: l'educació és el món de les possibilitats.
- **Ètica de la cura** i foment del fet relacional.
- **Treballar en comú** per buscar el bé comú.

Tractant d'aterrar

Projectes en acció, característiques i possibilitats

Ens apropiem ara al coneixement (breu) d'algun projecte que ens pot ajudar a buscar aspectes relacionats amb possibles dimensions d'innovació. Parlarem, en primer lloc, del projecte Asperones Avanza; i després exposarem algunes línies generals del projecte Bajar a la Calle, en un col·legi de la barriada Palma-Palmilla de Màlaga.

Asperones Avanza

El barri de Los Asperones va ser creat a Màlaga per les administracions per a traslladar-hi famílies que vivien en condicions de precarietat en diferents barris de Màlaga. La barriada de Los Asperones es construeix amb la intenció que fos una solució de transició durant 5 anys, a l'espera que en aquell espai temporal es pogués oferir a aquelles famílies un habitatge digne dins de la ciutat. No obstant, després de 35 anys el barri de Los Asperones segueix en peu. Els habitatges prefabricats amb una caducitat de 5 anys, avui s'han convertit en infrahabitatges.

Davant d'aquesta situació d'exclusió, diverses entitats prenen la decisió d'unir esforços i planificar l'acció socioeducativa que ja s'estava desenvolupant mitjançant un acord de col·laboració i la posada en marxa d'una **"taula de barri"**. En aquell moment, la Universitat de Màlaga (UMA) és convidada a col·laborar en aquesta taula tècnica a través de membres del **grup d'investigació Teoría de la Educación y Educación Social**. L'objectiu d'aquesta taula tècnica va ser desenvolupar un procediment tècnic i de recursos de treball en xarxa amb la finalitat de possibilitar als veïns de la barriada de Los Asperones un servei millor, organitzat i coordinat.

Un dels objectius que es van proposar va ser crear estratègies que donessin resposta al fracàs i abandonament escolar dels estudiants de secundària del barri de Los Asperones, així com avaluar-ne el possible impacte. A partir d'aquí es dissenya, executa i avalua el programa Asperones Avanza¹, que busca **disminuir l'abandonament escolar i millorar la inclusió i l'èxit educatiu a través de processos d'acompanyament socioeducatiu**.

¹ Alcaide, R., Ruiz-Román, C. i Molina, L. (2017). Asperones Avanza. RES, Revista de Educación Social, 24, 992-997

Dins de les accions del programa, es dissenya el **Mural de les Estrelles**, que tracta de reconèixer l'esforç i la tenacitat dels nois i les noies del barri que, a través del programa Asperones Avanza² (però també a través d'altres accessos com pot ser l'educació d'adults), assolixen el graduat escolar. L'objectiu primordial d'aquesta estratègia de difusió era posar en valor la lluita d'aquestes persones i generar alguns referents dins de la comunitat.

En cada una de les estrelles es va inscriure el nom del noi o la noia que havia aconseguit graduar-se en Educació Secundària Obligatoria. El propòsit de tal iniciativa, a més del reconeixement de cada persona, també radica a generar referents que serveixin com a estímul a altres nois i noies a posar la seva estrella en el mural.

Totes les estrelles que apareixen en el mural s'han aconseguit en els últims anys, com a resultat del treball en xarxa iniciat per les entitats. En aquest moment hi ha gairebé 100 estrelles penjades. I cada any segueixen augmentant les estrelles.

En aquest QR tindràs
accés a un reportatge
sobre el Mural
de les Estrelles

Bajar a la Calle

Passem a continuació a exposar, de manera general, l'experiència educativa d'un centre educatiu (Colegio Misioneras), que tracta d'unir, per mitjà del projecte Bajar a la Calle, l'acció escolar amb una visió global i comunitària de l'educació. I això, dins d'un context altament difícils com pot resultar el de la barriada Palma-Palmilla de Màlaga. Un entorn qualificat com a Zona de Necessitats de Transformació Social, en la població de la qual concorren situacions estructurals de pobresa greu i exclusió social.

En aquest context hem de situar l'experiència que volem ressenyar, i que té a veure, en primer lloc, amb una escola situada en ple cor del barri, des de l'any 1973. Es tracta d'un centre de circumscripció concertada, obert a totes les classes socials del territori, amb un treball específic de molt de temps en l'atenció a la infància i l'adolescència més exclosa, buscant exercir com a

² <https://www.youtube.com/watch?v=zawAMryRMhw>

promotors de transformacions perquè **el mateix alumnat reivindiqui el seu dret a ser ciutadans amb plena participació social, agents de canvi** en la societat en què viuen, començant pel seu entorn més proper: família, barri, escola.

Fruit de la preocupació per la degradació de la realitat de les famílies i de l'entorn de l'alumnat, sorgeix el projecte Bajar a la Calle, que té com a objectius, entre altres, els de **transformar espais educatius**, desenvolupar programes d'aprenentatges d'idiomes i desenvolupament emocional, oferir des del col·legi espais **d'oci sa i de suport escolar**; tot plegat amb la intenció de fons d'oferir alternatives a la situació d'exclusió en què es troba el barri Palma-Palmilla, i amb ell, els nois i noies que acudeixen a aquesta escola.

Per a això, es treballa amb l'alumnat fora de l'horari lectiu, però aprofitant les instal·lacions del mateix centre, procurant que estigui obert al barri, i servint de pont comunicatiu entre el barri i la resta de la ciutat, organitzant activitats culturals d'interès que aconseguixin trencar estereotips i facilitar experiències de convivència, trobada i oportunitats.

En aquest context, sorgeix l'experiència d'**una ràdio comunitària**, un espai on els nois i noies del barri poden parlar amb llibertat sobre aquells temes que els incumbeixen, i sobre els quals deixem aquí quatre mostres significatives:

● Episodi 1. En territorio joven	#JOVENESCONVOZ 	● Episodi 2. Mirando la realidad	#JOVENESCONVOZ
JUVENTUD, EXCLUSIÓN Y PARTICIPACIÓN SOCIAL		JUVENTUD, EXCLUSIÓN Y PARTICIPACIÓN SOCIAL	
● Episodi 3. Buscando soluciones	#JOVENESCONVOZ 	● Episodi 4. Mirando hacia delante	#JOVENESCONVOZ
JUVENTUD, EXCLUSIÓN Y PARTICIPACIÓN SOCIAL		JUVENTUD, EXCLUSIÓN Y PARTICIPACIÓN SOCIAL	

Entenem que les propostes de treball aquí exposades poden representar aportacions innovadores a la lluita contra l'exclusió social, i això per diversos motius:

- Fan una aposta evident per **dotar el treball d'una clara càrrega relacional**, incidint en la necessitat d'establir estils relacionals de cura i confiança entre professionals i amb les persones amb les quals es treballa.
- Es realitza la tasca **des d'una visió comunitària**, construint una xarxa de relacions que serveixi de suport per a les persones, a la vegada que proporcioni energia i propostes educatives viables i concretes, adaptades a cada persona i situació.
- S'aposta per una **visió integral, diversa i plural** de la realitat.
- Es dona visibilitat i **protagonisme als destinataris de les accions**, tractant de donar un ús educatiu a distintes tecnologies: internet, pòdcast, etc.
- I es busca **avaluar la tasca amb un sentit pedagògic, incidint en qüestions qualitatives i de valoració de processos**.

Investigació, universitat i innovació social

Quan tractem de reflexionar sobre el significat de la innovació social i el seu paper davant dels problemes socials, sorgeix també, i irremeiablement, la qüestió del món de la investigació acadèmica i la seva relació amb la realitat de cada dia. La universitat té una responsabilitat social que ha d'assumir, mimar i desenvolupar en la seva màxima expressió, facilitant les possibilitats per a realitzar investigacions socials i establint aliances amb els diferents agents socials presents en el dia a dia de les persones.

Vivim uns temps en aquest sentit que podríem qualificar d'"esperançadors". Proliferen en aquest àmbit, cada cop amb més força, diferents instituts d'investigació, fundacions, estudis de màster, tesis doctorals i grups d'investigació³ bolcats específicament en la investigació

³ https://www.uma.es/media/files/Informe_Grupo_HUM169_-_2023.pdf

sobre com dotar d'innovació les accions socioeducatives, traslladant les idees a la pràctica professional diària⁴.

Es pot destacar, com a mostra, la mateixa Societat Iberoamericana de Pedagogia Social⁵, una societat científica que aglutina des de ja fa molt temps, i de manera consolidada, els esforços científics en aquesta àrea, generant també investigacions i propostes encaminades a la construcció d'una millor intervenció social, una intervenció que aposti pel treball en xarxa i coordinat, on es potenciïn relacions educatives d'acompanyament i on s'avalui amb regularitat i rigor pedagògic el treball que s'estigui implementant.

⁴ <https://www.uma.es/sala-de-prensa/noticias/un-informe-de-la-uma-y-la-fundacion-foessa-reclama-escuchar-las-voces-olvidadas-de-la-barriada-de-los-asperones/>

⁵ <https://sips-es.blogspot.com/p/quienes-somos.html>

4. Entrevistes

Patricia Bezunartea Barrio

Directora general de Diversitat Familiar i Serveis Socials al Ministeri de Drets Socials i Agenda 2030. La seva formació és en Antropologia Social i Treball Social, i un màster en atenció integral a gent gran i amb discapacitat. Ha ocupat càrrecs destacats en el Tercer Sector i en l'Administració pública. A l'Ajuntament de Móstoles va promoure la innovació social i la inclusió de col·lectius vulnerables, sempre enfocant-se a garantir l'accés equitatiu als drets i fomentar una societat més inclusiva.

Quins són els principals reptes en matèria d'inclusió social a què ens enfrontem en la societat digital?

El repte més gran és garantir que totes les persones es beneficiïn d'aquesta transformació digital, especialment aquelles que estan en situació de vulnerabilitat social, una condició que els impedeix exercir plenament els seus drets, inclosos els drets digitals. És fonamental que aquesta transformació digital es faci de manera que assegurem que ningú quedi enrere, per evitar que la bretxa digital creixi degut a

la falta de capacitats, eines o habilitats per a afrontar-la. Moltes persones en la societat, en general, no hem estat educades per a la digitalització, i aquest dèficit és encara més gran en els grups més vulnerables. Per això, és necessari dissenyar una sèrie d'iniciatives que assegurin que aquestes persones també poden accedir a la transformació digital, la qual cosa implica que ha de ser necessàriament inclusiva.

Què pot aportar l'Administració pública per a afrontar aquests reptes?

L'Administració pública ha d'assumir la corresponsabilitat de garantir que aquesta transformació sigui inclusiva. El repte és complex i l'Administració per si sola no pot arribar a tot arreu, per la qual cosa és necessari dissenyar espais de cogovernança per a avançar en aquest objectiu. L'Administració pública ha de liderar aquest procés, ja que la garantia de drets és, en última instància, una responsabilitat pública. Això implica una sèrie de legislacions, iniciatives i finançament de projectes orientats a assolir una transformació digital realment inclusiva. És essencial que aquest enfocament sigui transversal i interadministratiu, abraçant diferents ministeris, com el de Drets Socials, i altres, de manera integrada. A més, ha d'existir una col·laboració vertical i territorial que inclogui agents socials, el Tercer Sector i les mateixes persones afectades per aquests processos. L'Administració pública ha de garantir que sigui un procés participatiu en què tots i totes puguin expressar les seves necessitats i contribuir-hi amb solucions.

És fonamental que l'Administració pública tingui un paper destacat en la legislació, en la garantia de drets i en el lideratge d'aquesta transformació, donant suport financer a les iniciatives sense restar importància al paper que han d'acomplir altres sectors de la societat.

Com podem col·laborar les entitats socials i les administracions perquè la digitalització contribueixi a la inclusió i a millorar la vida de les persones?

Establint un diàleg permanent i desenvolupant iniciatives de col·laboració, l'Administració pot liderar la implementació, finançament, seguiment i avaluació de polítiques, mentre que les entitats socials aporten innovació, contacte directe amb la realitat i coneixement profund de les situacions de les persones en risc d'exclusió social, incloses les digitals. Aquesta col·laboració és imprescindible i no voluntària; és un requisit per a desenvolupar polítiques públiques eficaces.

Quin és el component específic que distingeix Espanya respecte d'Europa en l'àmbit digital?

El component 22 de la política palanca número 8 del Pla de Recuperació, Transformació i Resiliència d'Espanya se centra específicament en la inclusió social. Des de 2020, es parla de la necessitat d'una recuperació verda i digital, però també és crucial una recuperació inclusiva que posi al centre la vessant social. La cohesió europea, tan mencionada, depèn del fet que s'eliminin les desigualtats d'accés a drets. Per coherència i visibilitat, el govern d'Espanya va incloure un component d'inclusió en el seu pla, enfocat en la transformació de models d'atenció i suport a les persones, així com en la incorporació de la digitalització en els serveis socials públics i privats per desenvolupar polítiques més eficients i centrades en les persones.

Aquest component del pla ha comptat amb 3.500 milions d'euros, dels quals el 80% ha estat gestionat per les comunitats autònomes. Moltes han utilitzat aquests fons per a desenvolupar eines i processos de transformació digital. En l'àmbit estatal, el 20% restant ha finançat iniciatives específiques, com convocatòries dirigides al Tercer Sector per a projectes de transformació digital. Aquestes convocatòries no estan destinades a finançar accions puntuals ni a cobrir compromisos estatals existents, sinó a servir com a palanca de transformació. Els projectes finançats inclouen des d'activitats per a digitalitzar l'atenció a les persones fins al desenvolupament de plans estratègics de transformació digital en el Tercer Sector, la millora de la gestió interna i la capacització de professionals i voluntaris en eines digitals.

S'han finançat més de 100 projectes, cadascun dels quals aborda diverses d'aquestes línies d'acció, fet que ha permès que moltes organitzacions facin un salt qualitatiu en la seva transformació digital. Aquest fons del Pla de Recuperació ha sigut una eina clau per a avançar en la missió de millorar els serveis socials i adaptar-los a un nivell superior. A més, el ministeri manté altres línies de finançament estables, com la convocatòria del 0,7%, que també inclou activitats relacionades amb la digitalització.

El Pla de Recuperació ha complert el seu objectiu de ser una palanca per a la transformació i la millora a través de la digitalització per a la inclusió.

Víctor Hugo Martínez Buixeda

Director general de Fundación Esplai Ciudadanía Comprometida, càrrec que ocupa des de novembre de 2022. La seva formació acadèmica inclou una llicenciatura en Periodisme per la Universitat Autònoma de Barcelona (UAB), un postgrau en Direcció d'Entitats d'Oci i Temps Lliure Educatiu per la Universitat de Barcelona (UB), i un màster en Administració d'Empreses per la Universitat Pompeu Fabra (UPF). Al llarg de la seva carrera ha acumulat una vasta experiència en el sector social i educatiu, exercint rols de lideratge en diverses organitzacions, com a responsable del Grup d'Esplai Espurnes, president de la Taula d'Entitats de Temps Lliure Educatiu d'Esplugues de Llobregat i membre de la junta directiva de la Federació Catalana de l'Esplai. Es va incorporar a Fundación Esplai el 2017.

Quins són els principals reptes a què s'enfronten les organitzacions del Tercer Sector en matèria d'innovació?

Las organitzacions del Tercer Sector són inherentment bastant innovadores. L'escassetat de recursos pot ser un fre, limitant la nostra capacitat per a gestionar professionalment la innovació o adoptar certes tecnologies. No obstant, aquesta mateixa limitació ens ha impulsat a buscar solucions imaginatives i creatives, fent molt amb poc i adaptat-nos constantment per donar la millor resposta a les persones beneficiàries dels nostres projectes. El nostre principal desafiament és integrar la innovació de manera més sistemàtica i professional en la gestió de les nostres entitats, sense perdre

aquesta espurna d'innovació espontània que sorgeix de la necessitat, l'inconformisme i el desig de transformar el nostre entorn.

Quines oportunitats d'innovació en l'àmbit social consideres que encara no s'han explotat i que podrien potenciar els esforços d'inclusió social?

En l'àmbit social, encara hi ha una tendència al treball aïllat. No obstant, les causes de l'exclusió social són complexes i requereixen solucions igualment sofisticades. Necessitem evolucionar cap a un enfocament més interdisciplinari, o millor dit transdisciplinari, en què organitzacions diverses col·laborin per desenvolupar propostes amb una visió holística. Tot i que ja s'estan fent passos en aquesta direcció, encara hi ha un vast potencial per a explorar a les nostres organitzacions en la creació de solucions més integrals i efectives a través de la col·laboració intersectorial.

Quin paper té la innovació a l'hora d'impulsar la transformació digital del Tercer Sector?

És crucial entendre que innovar va més enllà de simplement incorporar tecnologia o digitalitzar processos. La digitalització és la base que possibilita la innovació en l'àmbit digital, però la verdadera transformació digital implica canvis més profunds en la nostra forma d'operar; no és un fi en si mateixa, ha de tenir un propòsit. La innovació pot ser el catalitzador que impulsi aquesta transformació, orientant-la cap a objectius concrets i millores tangibles en el nostre impacte social.

Com podem contribuir les organitzacions del Tercer Sector a impulsar la innovació en les polítiques públiques?

La nostra contribució a la innovació en polítiques públiques pot ser significativa en diversos fronts. Primer, podem facilitar la participació directa de les persones beneficiàries en el disseny d'aquestes polítiques, aprofitant la nostra proximitat amb ells i elles.

Segon, les nostres propostes holístiques, basades en la col·laboració interdisciplinària, poden servir com a models per a polítiques més innovadores i efectives. Això requereix fomentar una cultura de confiança i col·laboració entre diversos sectors, les administracions públiques, el Tercer Sector, el sector empresarial, l'acadèmic i el de la investigació.

El Tercer Sector pot actuar com a catalitzador d'iniciatives, com a laboratori d'idees a petita escala, i com a mediador entre el públic i el privat. La nostra diversitat i capacitat innovadora, quan s'uneixen, tenen el potencial de multiplicar el nostre impacte en la societat.

Ángel Niño Quesada

Regidor president de la Junta Municipal de Puente de Vallecas i titular de l'Àrea Delegada d'Innovació i Emprenedoria a l'Ajuntament de Madrid. Enginyer tècnic en Informàtica i llicenciat en Administració i Direcció d'Empreses, també compta amb un màster en Business Intelligence i Big Data. Amb una sòlida trajectòria en empenedoria i gestió municipal, ha exercit càrrecs en diferents empreses i institucions que li han permès afrontar desafiaments relacionats amb l'equitat territorial a la ciutat.

Quins són els principals reptes avui en dia per a la ciutadania en relació amb la innovació social digital?

En primer lloc, crec que un dels grans reptes que enfrontem, tant els ciutadans com els polítics, les empreses i les associacions, és la capacitat de divulgar el que la innovació i la tecnologia estan aportant als canvis socials que vivim. És necessari que tots entenguem que no hi pot haver una transformació digital a dues velocitats, en què un grup de persones amb coneixements tecnològics avança ràpidament mentre que la resta es queda enrere o simplement accepta aquests canvis sense participar-hi activament. Per tant, independentment dels múltiples desafiaments, és fonamental que tots els ciutadans s'hi involucrin i que fomentem la participació d'altres en aquesta transformació digital perquè sigui justa i inclusiva, i evitar que existeixin aquestes dues velocitats.

Què pot aportar l'Administració pública local per a afrontar aquests reptes?

Des de l'Ajuntament de Madrid estem aportant diverses solucions. A més dels cursos gratuïts de transformació digital que oferim a tots els ciutadans, fa dos anys vam inaugurar el primer centre públic de divulgació d'intel·ligència artificial a Espanya. Aquest centre, ubicat al carrer Bravo Murillo, té com a propòsit apropar els ciutadans al coneixement del que la intel·ligència artificial ja està fent per nosaltres i el que farà en el futur. Tot i que molts pensen en robots i treballs automatitzats en un futur proper, la realitat és que ja comptem amb més intel·ligència artificial als nostres telèfons de la que s'havia desenvolupat en les últimes dues dècades. És crucial que aprenguem a usar-la, que entenguem quines dades utilitza i com podem restringir certes aplicacions si és necessari. Per això, un dels grans esforços que estem realitzant és la divulgació entre tots els ciutadans de Madrid, sense que importi l'edat, els coneixements previs o la familiaritat amb la transformació digital. Volem que qualsevol madrileny que desitgi informar-se sobre el que està passant en l'àmbit de la innovació i la tecnologia trobi un espai obert i formadors que el guiïn.

Quines polítiques concretes relacionades amb aquest tema s'estan desenvolupant des de l'Ajuntament de Madrid?

Més enllà del centre d'intel·ligència artificial, comptem amb altres centres com l'Aravaca Innovation Lab, on dediquem gran part del nostre esforç a la ciberseguretat. Vivim en un món on la seguretat és essencial, i la ciberseguretat no n'és l'excepció. Convido qualsevol persona a reflexionar sobre el que passaria si un dia li bloquegen el telèfon i es veu forçat a pagar per recuperar-lo; podria perdre el seu dispositiu, contactes i fins i tot la identitat digital. Per això hem obert un centre que busca que la ciutadania estigui al corrent dels avenços en ciberseguretat i dels seus drets en aquest àmbit. Actualment, hi ha persones que coneixen bé els seus ciberdrets, però moltes altres no, i creiem que és fonamental que totes tinguin accés a aquest coneixement.

Així mateix, oferim cursos de formació professional i general, enfocats a qualsevol madrileny que vulgui aprendre. El nostre objectiu és que qualsevol persona, ja sigui de Madrid, Espanya o de qualsevol altre lloc, tingui el coneixement necessari per a entendre el que està passant. En un o dos anys tindrem l'euro digital i la identitat digital, i no podem permetre que algú s'instal·li una wallet d'euro digital al telèfon sense comprendre el que això significa. Tampoc podem permetre

que algú tingui una identitat digital associada sense saber que, si la hi roben, realment li estan robant la identitat. És fonamental que tothom n'estigui informat i sàpiga utilitzar aquestes eines.

Les polítiques de l'Ajuntament estan molt orientades a eliminar la bretxa digital i a fomentar la inclusió de totes les persones que manquen de coneixements digitals, integrant-les en aquest món d'innovació i tecnologia.

“

La realitat és que ja comptem amb més intel·ligència artificial als nostres telèfons de la que s'havia desenvolupat en les últimes dues dècades. És crucial que aprenguem a usar-la.

”

Francis Valverde Mosquera

Presidenta de La Liga Iberoamericana de Organizaciones de la Sociedad Civil i directora executiva d'ACHNU, l'Asociación Chilena Pro Naciones Unidas. Compta amb més de quaranta anys d'experiència en drets humans, especialitzada en els drets de la infància i l'adolescència. Les seves principals activitats estan dedicades a promoure els drets de la infància, liderant nombroses iniciatives des de la societat civil, en xarxa amb institucions públiques i privades. A més, imparteix cursos i tallers i desenvolupa activitat docent en diferents universitats.

Què aporten les organitzacions de la societat civil de l'Amèrica Llatina a la construcció d'una societat digital més inclusiva?

Crec que el principal aspecte té a veure amb el tipus de feina que realitzem a les organitzacions de la societat civil. Treballem amb persones els drets de les quals han estat vulnerats, amb grups marginats, i el repte és precisament donar-los suport perquè siguin part de la ciutadania digital. Això no només implica comprendre de què tracta i quins beneficis té, sinó també que puguin prendre decisions sobre si desitgen ser-ne part o no. Aquest és un tema rellevant en la nostra realitat, ja que comptem amb una important presència de pobles originaris als nostres països. Ser capaços d'adaptar el nostre enfocament per a respondre a les seves necessitats culturals, i que se'l sentin propi, és la nostra gran aportació en termes d'inclusió a l'Amèrica Llatina i al Carib. En aquest sentit, el treball que fem amb nens, migrants, dones i adults grans és fonamental. Busquem que la virtualitat

i la digitalització no només els resultin accessibles, sinó també còmodes, significatives i útils per al desenvolupament de les seves capacitats.

Quina és la importància que una xarxa com La Liga Iberoamericana de Organizaciones de la Sociedad Civil hagi participat en la Trobada de la Ciutadania Digital Compromesa?

Per a nosaltres, com a Liga, el gran desafiament és aconseguir generar una comprensió clara del que significa la ciutadania digital. Som 18 països a La Liga i 25 institucions, cada una amb característiques pròpies: algunes estan més centrades en l'educació, altres en el treball comunitari. Llavors, la ciutadania digital com a concepte és quelcom que haurem de treballar a fons. Participar ara en aquest esdeveniment representa un repte per a definir què entendrem per ciutadania digital a l'Amèrica Llatina: és el mateix que a Europa o en altres regions? Fins i tot, se senten les persones a l'Amèrica Llatina ciutadans i ciutadanes digitals?

La digitalització està en diferents nivells d'avanç segons el país; en el meu cas, a Xile, gairebé tothom té telèfons cel·lulars i s'usa la virtualitat com a part de la vida quotidiana, amb múltiples apps i eines digitals. Malgrat això, existeix una gran bretxa amb els sectors més marginats, especialment en l'accés a la digitalització en l'educació, que és on trobem una bretxa molt significativa.

En aquest context, veiem prioritari que no només es treballi el concepte, els aspectes més teòrics, sinó sobretot que es treballin els aspectes pràctics que implica la ciutadania digital.

Quins aspectes innovadors destaquen del Fòrum Iberoamericà “Fent política junts” de 2024?

Aquest any hem celebrat l'onzè, per tant, tenim ja una llarga trajectòria de trobades en què el treball en xarxa i la incidència política estan al centre dels nostres propòsits. Tots els nostres fòrums “Fent política junts” tenen l'objectiu de destacar el treball de la societat civil de cada país membre de La Liga, així com de convidar-hi autoritats i persones que puguin aportar en àrees clau.

En aquesta ocasió, hem unit els temes de la tecnologia i l'esport, considerant-los eines fonamentals per al desenvolupament d'habilitats socials, de l'emprenedoria i de l'empoderament de les joventuts.

Durant el Fòrum es persegueix l'objectiu de donar a conèixer, en la pràctica, el que estem fent des de la perspectiva de la tecnologia i l'esport, que són les dues àrees en què principalment

treballem. Ambdues funcionen com a eines de desenvolupament integral per a joves, tant homes com dones, amb un enfocament de gènere, ja que tant en la digitalització com en l'esport, les dones enfronten desavantatges a causa del biaix de gènere existent.

La unió d'aquests dos temes, incorporant la perspectiva de gènere, és potent i innovadora en el marc dels projectes que desenvolupem les organitzacions de la societat civil.

“

És un repte definir què entendrem per ciutadania digital a l'Amèrica Llatina: és el mateix que a Europa o en altres regions? Fins i tot, se senten les persones a l'Amèrica Llatina ciutadans i ciutadanes digitals?”

Jordi Falcés i Valls

Enginyer principal a HP per a la divisió PageWide Industrial. Membre voluntari de l'Equip Central, de Selecció de Projectes i líder de l'Espai d'Innovació de la Jornada Solidària del Campus d'HP a Barcelona, que ha recaptat més d'1 milió d'euros per a subvencionar 84 projectes solidaris arreu del món.

Quins consideres que són els principals desafiaments que enfronta el Tercer Sector Social en el seu procés de transformació digital?

La falta d'estratègia digital, sumada a l'escassa capacitat financera i humana, sobretot en les organitzacions més petites, és la principal limitant del procés de transformació digital. Sense una estratègia correctament desenvolupada és molt difícil planificar les necessitats d'inversió en tecnologia moderna, de la formació dels equips i de la consegüent obtenció i optimització dels recursos.

Des de la teva experiència, quines estratègies recomanaries perquè les entitats socials puguin implementar una cultura d'innovació digital de manera efectiva?

La innovació digital requereix planificació, des d'un punt de vista holístic. S'ha d'establir, des del principi, una visió clara que doni resposta a la missió de l'organització. Partint de la base que els recursos solen ser limitats, s'ha de tenir molt en compte l'obsolescència i la sostenibilitat en el temps de totes les inversions en innovació digital. Aquestes han de garantir la màxima perdurabilitat a nivell material i de transmissió del coneixement per al seu ús efectiu.

En la teva opinió, quines competències digitals són fonamentals per a les i els professionals i voluntariat del Tercer Sector en el context actual?

El correcte ús de les xarxes socials permet la captació de voluntaris i la publicitat de les accions, evolució i assoliments de l'organització. Una bona community manager és essencial per a garantir aquest objectiu. Es tracta de fer bones campanyes, estètiques i oportunes, que arribin al destinatari de forma eficaç i efectiva.

També és important mantenir els registres de les organitzacions: voluntaris, benefactors i donants, beneficiaris, accions, avanços, resultats, etc., que seran indicadors del compliment dels objectius. Les dades solament són importants quan es transformen en informació, perquè faciliten la presa de decisions, aporten valor i significat, milloren l'eficiència i la productivitat, i impulsen la innovació i el creixement. Disposar de quadres de comandament significatius facilitarà molt aquesta tasca.

Quins exemples de bones pràctiques en innovació digital en el sector empresarial penses que podrien adaptar-se al Tercer Sector Social?

L'automatització i simplificació de tasques és clau per a tota organització. Si, a més, aquestes tasques poden realitzar-se de forma remota, des de dispositius mòbils, multiplataforma, etc. es guanya temps, es redueixen costos fixos i d'estructura, i s'estalvia en desenvolupament. No obstant, és important no perdre de vista la ciberseguretat, per a garantir la confidencialitat, la integritat, la disponibilitat, l'autenticitat de les persones i les dades, i el no-repudi (impossibilitat de negar la realització d'una acció o transacció).

Quin paper creus que poden jugar les aliances entre el sector privat i les entitats socials en l'impuls de la innovació digital del sector?

La gran majoria d'empreses en el sector privat tenen plans de responsabilitat social corporativa que inclouen l'ajuda a la comunitat. Establir aliances entre el sector privat i les entitats socials genera beneficis mutus amb més impacte per a la societat. Les entitats socials aporten l'experiència sobre les necessitats de la comunitat i del camp, mentre que el sector privat disposa de recursos financers, tecnològics i coneixements tècnics avançats en l'àmbit de la innovació digital, gestió de projectes, etc. La combinació d'aquests recursos i coneixements facilita la creació de solucions innovadores i sostenibles per a abordar reptes socials de manera més efectiva, generant sinergies que potencien els resultats de les intervencions socials i catalitzen la innovació digital en l'àmbit social.

Ana Liesa Sorinas

Graduada en Ciències Polítiques i Relacions Internacionals per la Universitat Pompeu Fabra de Barcelona, màster en Gestió Empresarial i Negocis Internacionals per la Universitat Autònoma de Barcelona i postgraduada en Desenvolupament Directiu en Negocis Sostenibles de la UPF Barcelona School of Management. Va treballar a Nissan Motor Corporation liderant relacions institucionals i projectes de mobilitat elèctrica i a Amazon guiant l'expansió regional de centres de distribució última milla a Espanya. També va ser colíder en la iniciativa Intelligent Mobility for Energy Transition. En l'actualitat és la responsable de Relacions Comunitàries a Microsoft.

Com està transformant la intel·ligència artificial (IA) la nostra societat i quin paper juguen les competències digitals en aquest context?

L'adopció de tecnologies com la intel·ligència artificial ha transformat significativament tant l'economia global com la nostra interacció social. En aquest context, una economia sòlida basada en IA requereix una societat digital diversa i igualitària. Les competències digitals són essencials perquè ofereixen una gran oportunitat per a tancar la bretxa de gènere i millorar l'ocupabilitat, especialment entre joves i grups vulnerables. A més, és important recordar que l'exclusió digital comporta inevitablement l'exclusió del sector productiu, mentre que la formació tecnològica actua com a catalitzador del creixement personal i professional.

En el nostre entorn, quins són els principals reptes que hem d'abordar?

A Espanya s'ha avançat notablement en l'adopció d'IA generativa, situant-se en el quart lloc a Europa, fet que demostra el compromís amb aquesta tecnologia. Malgrat tot, afrontem importants desafiaments relacionats amb la formació de talent en aquest camp, en ocupar el catorzè lloc en disponibilitat de professionals qualificats. Aquesta disparitat subratlla la urgència d'invertir en formació en IA per aprofitar-ne plenament el potencial econòmic i social, així com per enfortir les nostres comunitats en l'àmbit local.

Quin enfocament té Microsoft respecte a la comunitat local als territoris on treballa?

Un dels objectius de Microsoft en establir-se en un nou territori és tenir-hi un impacte positiu, tant en l'àmbit econòmic com en el social. En el cas de les infraestructures digitals que estem desenvolupant a la Comunitat de Madrid, tenim l'oportunitat d'assegurar-nos que les nostres inversions generin beneficis tangibles per a la comunitat local en termes d'ocupació i desenvolupament socioeconòmic. Però volem anar un pas més enllà, materialitzant el nostre compromís comunitari mitjançant iniciatives i col·laboracions amb el Tercer Sector. Aquestes iniciatives se centren a democratitzar l'accés a la tecnologia i garantir que tots els col·lectius socials puguin accedir a les oportunitats socials i laborals que es generen.

Per què són importants les col·laboracions amb el Tercer Sector per a garantir l'accés a la tecnologia?

La inversió en formació i la col·laboració amb organitzacions del Tercer Sector són claus per a garantir l'accés a la tecnologia i a la intel·ligència artificial. Un exemple n'és l'aliança entre Microsoft i Fundación Esplai, que compta amb més de vint anys de trajectòria. Aquest esforç conjunt s'enfoca en l'alfabetització digital, ajudant que persones desocupades i professionals en transició es reintegrin amb èxit en un mercat laboral que afronta una escassetat de professionals qualificats, però que, alhora, ofereix moltes oportunitats en el camp de les noves tecnologies.

Explica'ns una iniciativa innovadora de col·laboració amb el Tercer Sector relacionada amb aquests temes.

Un exemple concret és el projecte Talento IA Madrid Norte, que reforça el desenvolupament de talent local i demostra com la cooperació entre entitats sense ànim de lucre i empreses és fonamental per al benestar comunitari. Aquest projecte proporciona les eines i coneixements necessaris per a prosperar en l'economia digital, en què la IA té un paper fonamental. A més, s'ha posat un èmfasi especial en la incorporació de dones a l'àmbit STEM, ja que la seva participació és crucial per a una societat equitativa. Tot i que el percentatge de dones en treballs científics i tecnològics ha augmentat del 3% el 2011 al 5% en l'actualitat, encara queda molt per fer per assolir la paritat de gènere.

“

És urgent invertir en formació en IA per aprofitar-ne plenament el potencial econòmic i social, així com per enfortir les nostres comunitats en l'àmbit local.”

Gabriel González Carrillo

Coordenador d'Innovació i Responsable del Sistema de Seguretat de la Informació a Fundació Esplai Ciudadanía Comprometida. Va estudiar Psicologia a la Universitat de Barcelona, a més del curs d'extensió universitària en Dinamització i Educació en l'Ús Social de les TIC (Universitat Ramon Llull), el curs universitari d'Especialització en Democràcia, Administració i Societat de la Informació (UOC) i el postgrau en Innovació Social (Universitat Ramon Llull). Va iniciar la seva tasca en el sector social el 2004 com a dinamitzador sociodigital del Punt Òmnia a la Fundació Marianao, i des de 2012 s'ha dedicat a projectes d'e-inclusió i innovació social a Fundació Esplai.

Con poden les entitats socials implementar enfocaments innovadors en els seus projectes?

Construint una cultura organitzacional orientada a la innovació. És una aposta que afecta tots els àmbits de funcionament de l'organització: la mirada sobre la realitat centrada en la persona i els àmbits d'actuació, repensant el que es fa, dotant l'equip amb les competències necessàries, comptant amb el suport de la Direcció, dedicant els recursos econòmics, personals i de temps necessaris per a treballar la innovació en el dia a dia, tot plegat organitzat des d'un pla d'innovació i la creació d'una figura, com per exemple, una comissió d'innovació que impulsi nous reptes i noves formes d'abordar-los treballant transversalment amb tot l'equip.

Quines habilitats s'han de desenvolupar en les organitzacions per a potenciar la innovació?

Afegir a la mirada de continuïtat que, en ocasions, tenim en el desenvolupament de projectes, una altra que vagi més enllà del que fem i com ho fem. Hem de ser capaços d'imaginar nous escenaris i dissenyar una proposta nova i realista per a abordar els reptes identificats. És fonamental desenvolupar les habilitats de l'organització mitjançant capacitació en l'ús de metodologies innovadores integrant eines, tecnològiques o no, que millorin l'impacte del que fem. Hem de ser capaços d'incloure des dels moments inicials de disseny dels projectes una anàlisi crítica de la realitat, que incorpori totes les parts implicades i especialment les persones beneficiàries dels projectes. Les habilitats i competències bàsiques tenen a veure amb les possibilitats que ofereixen les eines digitals que afavoreixen la col·laboració, l'anàlisi crítica de les dades i la generació de contingut mitjançant IA generativa. Hem de ser capaços com a organització d'aprofitar el millor de les diferents persones que en formen part: l'energia i innovació de les més joves, però també l'experiència i el recorregut de les més grans. Aquesta capacitat d'aprendre les unes de les altres és fonamental.

Explica'ns els objectius i el funcionament de la Comissió d'Innovació de Fundació Esplai.

La Comissió d'Innovació neix de la necessitat de sistematitzar processos d'innovació a l'entitat creant un grup impulsor amb mirades diverses. És un grup reduït de professionals pertanyents a diferents àrees de treball i territoris de l'entitat que tenen com a propòsit impulsar processos d'innovació. Liderat pel coordinador d'innovació de l'entitat, es reuneix quinzenalment en un espai en línia d'una hora per treballar un repte identificat en clau d'innovació. Aquesta dinàmica regular es complementa amb altres com esprints setmanals per a abordar un determinat repte en un temps reduït, com en el cas de disseny de projectes o la revisió del model de formació interna de l'entitat, per citar-ne un exemple concret. A Fundació estem molt orgullosos de poder comptar amb aquesta comissió i del ferm suport de la Direcció, però sí que és cert que la dedicació diària als projectes en curs a vegades dificulta disposar de temps per a emprendre els reptes i dinàmiques que es plantegen des de la comissió. Per això el funcionament mateix de la comissió és iteratiu, com els processos d'innovació en si mateixos, i hem de revisar i anar millorant-ne el funcionament.

Armando Rotea Molero

President de la Plataforma Andalusia de Voluntariat. Llicenciat en Ciències de la Informació (periodisme) per la Universitat Complutense de Madrid. Vicepresident de la Taula del Tercer Sector d'Andalusia i gerent de la Plataforma del Voluntariat Social de Sevilla. Voluntari des de 1988 i formador de voluntariat des de 1998, és professor del curs d'experts d'AFA en entitats no lucratives i membre del comitè de reflexió ètica de la Plataforma del Voluntariat d'Espanya. També participa com a membre de la seva junta directiva en la Xarxa Andalusia d'Aprenentatge-Servei.

De quina manera influeixen les persones voluntàries en la capacitat d'innovació de les organitzacions socials?

Quan parlem d'innovar en les organitzacions de voluntariat, és primordial conèixer i acompanyar la figura de la persona voluntària. Des de la “seva” mirada dibuixem sempre un diagnòstic, un procés i una execució dels projectes diferent. Diferent perquè aquesta manera de veure les coses va consubstancialment unida a la condició de persona voluntària, és a dir, algú que, per un costat, es deté, observa i fixa la seva comprensió en la realitat deteriorada que l'ocupa en aquesta organització. Dit d'una altra manera, “agafa” i interpreta la realitat des de la distància, però la resol des de la proximitat. Aquesta mirada és clarament un aspecte que no podem ni infravalorar, ni eliminar en els nostres projectes socials perquè siguin innovadors. Sempre dic que la visita a una persona gran un diumenge a la tarda des de la pausa i l'acompanyament segur ens

dona sempre idees noves i assossegades per a abordar les problemàtiques. Aquí normalment hi són les persones voluntàries.

Amb quines barreres es troben els voluntaris i voluntàries per a impulsar innovacions a les nostres organitzacions?

Sovint, les nostres organitzacions “s’encotillen” de tal manera que seguim un guió anual en què és difícil alterar l’*statu quo*, moltes vegades per por de perdre el lloc del finançament, o la història de l’associació. La figura del voluntariat en les últimes dècades ha evolucionat substancialment, i demana més participació i més presència significativa a les entitats, però no sempre es troba, i això fa que en una població voluntària, majoritàriament adulta, s’adoptin funcions més operatives (necessàries sempre) però menys estratègiques, i aquestes qüestions es deixen per a directives, que per altra banda acaben en ocasions saturades d’estratègia, sense adonar-se que el que és verdaderament innovador és apropar totes les parts cap a la definició d’objectius. Quan dic totes les parts, no només parlo de persones voluntàries, sinó també d’usuaris/es, personal d’administració i serveis, etc. No és la primera vegada que ens trobem una bona valoració d’una ONG per l’atenció rebuda per part del personal de neteja que en aquell moment estava treballant quan hi va arribar la família amb la seva malalta de càncer.

Quins avantatges aporta el treball en xarxa per a la innovació en el Tercer Sector i quina és l’experiència de la Plataforma en aquest sentit?

La nostra visió en aquest aspecte passa ineludiblement per conèixer, viure i experimentar el que suposa el treball en xarxa. Tota la resta són teories, generalment encertades, però no penetren en l’entramat social de les organitzacions. Posar-se d’acord és difícil, treballar en xarxa és senzillament un repte. Des que a Sevilla, el 1987, set organitzacions es van posar d’acord a crear la Plataforma del Voluntariat sevillà, la missió d’aquesta posa el treball en xarxa per sobre de tot. Avui, la Plataforma Andalusà reuneix gairebé 600 entitats en tot el territori a través de 8 plataformes provincials. Queda molt camí per recórrer, però hi ha brots que animen a pensar que la confiança, el respecte, la col·laboració i pensar “amb llums llargues” entre les organitzacions és la innovació més real que existeix per al mateix Tercer Sector. La creació d’una taula andalusà el 2013 suma organitzacions, suma objectius i ha de sumar també resultats. Algunes adaptacions de lleis, com la de discapacitat; la generació d’altres, com la del voluntariat, o la del mateix Ter-

cer Sector (en elaboració), són alguns assoliments i avantatges que té aquesta feina, impossible de fer des de la individualitat per molt associativa que sigui. Estem condemnats a entendre'ns, perquè com deia un bon amic “o ens organitzem o ens organitzen...”.

A Andalusia es va posar el 2014 en marxa el programa “Tú sí que faltas”, una suma de vincles en xarxa que ha possibilitat, després de 10 anys, la sensibilització en voluntariat de més de 10.000 xavals a Sevilla. Quins són els tipus de xarxes “llançades” i “treballades”? La primera és la que creen l'entitat social amb la fundació bancària, la Plataforma de Voluntariat de Sevilla i Fundación Cajasol, que juntes lideren i executen el projecte. En segon lloc, la Plataforma de Voluntariat i les seves entitats: en el projecte hi participen anualment unes 20 entitats membres per oferir un espai, el primer, de voluntariat als xavals d'ESO i Batxillerat. I la tercera, la Plataforma de Voluntariat i centres educatius. Aquesta experiència ha estat en molts casos la primera de moltes, ja que aquests nois al final s'han incorporat al voluntariat de l'organització. Per últim, celebrar tot això en una trobada on tots vegin el de tots en una expressió palpable dels beneficis d'una xarxa de xarxes.

Quins són els principals reptes que afronten les xarxes, plataformes del Tercer Sector, actualment, des del punt de vista de la innovació?

Probablement, els reptes giren entorn la demostració palpable d'aquest treball en xarxa. No només serveix reunir-se, sinó que el personal tècnic, el voluntariat i en general tot el món associatiu necessita comprovar, i de manera contínua, que els resultats d'aquest treball es veuen, es poden avaluar, i sobretot, són percebuts per la societat a la qual es deuen, especialment a la societat més vulnerable a la qual van comprometre la seva feina quan es van fundar. Com veure-ho? Sempre des d'una mirada compromesa, però agraïda... i de celebració. No oblidem l'aspecte celebratiu dels nostres projectes. No es tracta de vanagloriar ni d'exaltar exageradament la nostra feina, sinó de compartir les bones pràctiques des de l'oportunitat de transmetre el que es fa bé, estigui premiat o no per les múltiples convocatòries o certàmens. La participació del “vulnerable” en aquesta celebració és clau per a entendre aquests processos per dignificar la seva persona i fer que la seva realitat deteriorada comenci a veure's d'una manera menys assistencial i més compromesa.

Un altre aspecte que ens frena i ens dificulta innovar és l'estret món que albirem quan posem la nostra innovació i els nostres recursos en una sola cistella. La cistella de les subvencions

públiques. Moltes vegades ens “abdueixen” i col·loquen en aquests formularis coses que no som, aspectes que altres volen que siguem, però que no sempre responen a la missió, o al pla estratègic de l’entitat si és que el tenim. Des d’aquí és molt difícil innovar. A aquesta Administració pública, com hem suggerit en moltes ocasions, hem d’explicar les nostres desesperacions i incomprendensions per abordar tècnicament moltes de les seves convocatòries. Sobretot quan parlem de petites organitzacions que per altra banda suposen avui dia més del 80% del teixit associatiu. D’igual manera, l’Administració pública, com ja ho estan fent les empreses o tot el sector educatiu amb la metodologia de l’aprenentatge-servei, ha d’apropar-se i compartir l’idioma de les entitats i del Tercer Sector. Les dues parts hi surten guanyant. La pedagogia dels processos en ambdós sentits és no necessària, sinó urgent. Les causes de la necessitat a Espanya demanen a crits aquest enteniment, i la salut mental de les persones que treballen en aquests llocs, també.

“

No només serveix reunir-se, sinó que el personal tècnic, el voluntariat i en general tot el món associatiu necessita comprovar, i de manera contínua, que els resultats d’aquest treball es veuen i es poden avaluar.”

Sergio Cañizares Berrocal

Coordinador del Programa de Voluntariat de la Universitat de Màlaga des de l'any 2022, tot i que porta 20 anys vinculat a aquesta universitat. És llicenciat en Ciències del Treball, diplomat en Treball Social i mestre en Educació Especial. Va començar a treballar en el teixit associatiu malagueny com a responsable de voluntariat a l'associació PRODENI (Pro Derechos del Niño y la Niña), una entitat que fou pionera a Espanya quan el 1988 va posar en marxa “El teléfono del niño”, que atén trucades de milers de nens i nenes a Andalusia.

Què aporten les organitzacions socials a la formació i el creixement personal i acadèmic dels i les alumnes que participen en activitats de voluntariat?

En primer lloc, aporten apropament a les realitats socials. Realitats que, en alguns casos, d'altra manera no tindríem oportunitat de conèixer.

En segon lloc, aporten valors com compromís, treball en equip, competències instrumentals i organitzatives, valors, empatia, etc. En definitiva, aquell conjunt de competències i habilitats toves (*soft skills*) que són tan importants o més a l'hora de formar els futurs ciutadans i ciutadanes, professionals, que les mateixes competències curriculars o formatives reglades durant la vida acadèmica de l'estudiant universitari.

De quina manera contribueix el voluntariat universitari a la innovació social en el Tercer Sector?

El voluntariat universitari es basa en tres components essencials: sensibilització i difusió, formació i investigació.

En l'apartat d'investigació és on el voluntariat universitari exerceix el seu poder de transformació social detectant, a través de les seves actuacions, noves dificultats i problemàtiques socials, així com noves línies per a abordar-les. Aquesta és l'aportació principal en matèria d'innovació que fa a les organitzacions on és voluntari/a.

A més, qualsevol projecte d'intervenció en aquesta matèria requereix una avaluació posterior amb l'objectiu de conèixer l'impacte i l'abast de l'actuació i, d'aquesta manera, poder elaborar propostes de millora.

Explica'ns iniciatives en les quals estigueu treballant que incorporin metodologies o estratègies innovadores.

Puc contar-vos algunes de les actuacions en matèria de voluntariat en què estem treballant actualment i que desitgem impulsar des de la Universitat de Màlaga. Són propostes que valorem com a innovadores, atès que:

- Neixen de l'observació i l'anàlisi de la realitat en què ens trobem.
- Incorporen l'experiència d'anys de treball amb alumnes de la universitat, amb professorat i persones d'organitzacions socials.
- Pretenen atendre noves realitats i situacions que se'ns plantegen en l'actualitat.
- Desenvolupen activitats i plantejaments diferents dels que hem estat implementant en els últims anys.

D'una forma resumida, us explico alguns d'aquests projectes:

- 1 El reconeixement en finalitzar els estudis del "suplement europeu al títol acadèmic", de forma que quan s'expedeixi el títol oficial també se sol·liciti aquest document en què s'inclouen les competències solidàries i de participació social i no només els coneixements formatius reglats, que ajuda l'estudiantat a millorar l'ocupabilitat en circular per Europa, dins del marc de l'espai europeu d'educació superior.

- 2 Participació en un projecte junt amb la Facultat de Medicina que advoca per l'aprenentatge i servei (AiS) i la seva relació amb la promoció del voluntariat. L'aprenentatge-servei és una eina educativa vàlida i útil per a formar futurs professionals, ja que, a més de proporcionar experiència, permet elaborar propostes de millora i innovadores, aportant suggeriments dins de l'organització/entitat social on es desenvolupen els seus projectes d'intervenció. Integració del voluntariat dins de la programació docent d'assignatures relacionades amb temàtica social, apropant la realitat social i el treball de les ONG a l'estudiantat universitari.
- 3 L'impuls del voluntariat corporatiu com a forma de sensibilitzar i impulsar el voluntariat dins de la universitat i els seus treballadors/es, per aconseguir que la universitat es converteixi en un verdader agent de responsabilitat social compromès amb el canvi de la nostra societat.

Lorena Silvestri

Fundadora de l'entitat .jes i dissenyadora d'experiències d'aprenentatge. Dissenya formacions, experiències i programes d'aprenentatge en entorns educatius formals i no formals. Combina l'aprenentatge experiencial com a pedagogia, l'emprenedoria com a actitud i la innovació com a metodologia. Ha format milers de persones per transformar el seu entorn a través de projectes amb impacte positiu. Ha dissenyat programes per a BBVA, Coca-Cola, Impact Hub Madrid, Ashoka, Universitat Europea, International Baccalaureate o Col·legis del Món Unit.

Quines metodologies consideres més efectives per a fomentar la innovació social en el treball que desenvolupen les organitzacions del Tercer Sector?

Les millors metodologies són les que funcionen millor al teu equip i que responen a l'objectiu o fase en què ets. Normalment no és una metodologia, sinó diverses de combinades.

Les metodologies s'ha de *hackejar*, grapejar, contextualitzar. A la nostra organització hem creat el Procés Changemaker, la nostra versió de moltes metodologies conegudes, fetes a la nostra manera i que usem per a dissenyar tots els nostres projectes i ensenyar a altres persones.

Dit això, les metodologies que posen el focus en l'usuari/a o beneficiari/a i ens permeten col·laborar, per a mi són clau.

El *design thinking* o pensament de dissenyador en català (DT per les seves sigles en anglès) permet crear productes i serveis posant en el centre del procés de disseny l'usuari. La clau està en

un profund procés d'escolta i empatia, per a crear solucions que funcionen per a problemes que realment existeixen en la vida de les persones.

El Tercer Sector serveix per a dissenyar solucions per als problemes de les persones, comunitats i el planeta centrant-nos en l'usuari final. Això significa reconèixer que la solució als problemes emana dels qui els pateixen i no del coneixement d'un tècnic de projectes al seu escriptori. De fet, la solució ve del treball conjunt entre ambdós.

El *Business Model Canvas* (BMC) també em sembla crucial. Et permet pensar el treball d'una entitat social des de la perspectiva de negoci: quin valor dono als meus usuaris/beneficiaris, quant em costa fer-ho i qui em pagarà per això. D'una sola ullada podem veure com fer sostenible la nostra feina d'impacte. Ens ajuda a passar de dependre de fons públics i donacions a organitzacions creatives amb models de negoci híbrids.

Pots compartir alguns exemples de projectes innovadors d'èxit que hagin tingut un impacte significatiu en l'àmbit social i que hagin involucrat el lideratge juvenil?

El primer que em ve a la ment és TEDxYouthMadrid, actiu durant 10 anys. Un esdeveniment de divulgació de coneixement on només joves de menys de 20 anys pujaven a l'escenari a compartir les seves idees i els voluntaris i voluntàries anaven des dels 4 anys fins als 60. Unes tres mil persones van assistir a les xerrades en viu i els vídeos de les idees dels joves apleguen centenars de milers de visualitzacions. Es poden veure vídeos de l'última edició aquí.

Des de la meua organització, .jes, tenim desenes d'exemples en què hem replicat fórmules d'èxit com és el cas de Ford Impulsant Somnis. Un programa de voluntariat corporatiu de Ford Fund España, coordinat per AIPC Pandora, on els joves creen projectes d'impacte social amb la nostra metodologia Procés Changemaker. En 5 anys hi han passat 2.370 joves que han creat 300 projectes sobre salut mental, *bullying*, integració, tercera edat o medi ambient. Amb el suport dels seus centres educatius i més de 260 voluntaris.

Finalment, m'agradaria compartir una experiència fora d'Espanya, del programa Agents del Canvi. Un programa cocurricular per a batxillerat al col·legi UWC Costa Rica que porta funcionant des de 2014, mateixa metodologia Procés Changemaker, però amb un detall: els facilitadors del procés són els mateixos alumnes, un any més grans.

Quins serien els elements, les característiques principals que els defineixen com a innovadors?

El principal és que en el centre de cada un d'aquests projectes hi siguin les idees dels joves. Tot el programa es construeix perquè les seves idees puguin aflorar, ser compartides i portades a l'acció. I no qualsevol idea, sinó idees que milloren la seva comunitat perquè es reconeguin com a agents de canvi.

Per a això el programa ha de ser experiencial, fora de quatre parets i contextualitzat a la vida dels joves i la seva realitat. I el rol dels adults s'ha de deconstruir per a convertir-nos en facilitadors dels seus processos. En tots aquests casos es redefineix el vincle del jove amb el poder, i els adults i les institucions ens convertim en aliats del seu aprenentatge i les seves idees.

L'últim és transferir el coneixement deixant capacitats instal·lades perquè el projecte continuï amb nosaltres o sense. Que un projecte d'acció social duri en el temps és un senyal d'èxit.

Com creus que podríem millorar la capacitat i el desenvolupament d'habilitats necessàries per a liderar projectes d'innovació social, especialment entre les persones més joves?

Creant espais on es pugui fer innovació social. La innovació social és una forma de fer, per la qual cosa hem d'habilitar recursos i espais on provar, equivocar-nos i seguir aprenent sense por.

Aquesta part de la por és fonamental, no podem fer innovació social si volem tenir la resposta perfecta assegurada. Un procés d'innovació, per definició, no saps on et portarà.

En les entitats educatives, introduir metodologies d'innovació al treball per projectes tant per a profes como per a alumnat. Millor si fan projectes junts.

En les entitats socials, escollir una metodologia (o més) i provar-la per anar incorporant allò que funciona i modificant o descartant el que no. I fer-ho sempre col·laborant amb altres agents del seu entorn: els usuaris i usuàries, proveïdors, entitats aliades. Que es treballi de forma oberta i col·laborativa, això ho canvia tot.

Per a aprendre en profunditat les eines, s'ha d'invertir en tallers i cursos; n'hi ha centenars, molts dels quals gratuïts, en format online i presencials amb entitats com Acumen, Ashoka i fins i tot .jes.

“

La innovació social és una forma de fer,
per la qual cosa hem d'habilitar recursos i espais on pro-
var, equivocar-nos i seguir aprenent sense por. ”

5. Generant canvi des del lideratge juvenil i la construcció de xarxes

En aquest capítol recollim el treball realitzat amb dos grups de joves en dos moments i espais diferents. Dos grups amb perfils diferents que ens aporten visions i propostes sobre els canvis i la innovació en l'àmbit social. Reflexionem sobre com ajudar que les i els joves enforteixin el seu sentiment com a agents de canvi i quin tipus de metodologies podem aportar les entitats socials que signifiquin un millor suport a l'empoderament juvenil.

Aprendre de forma significativa

El 27 de març de 2024, a l'espai de coworking i innovació per al Tercer Sector i Economia Solidària Luz Vallekas de la Fundación Luz Casanova (Madrid), vam celebrar una jornada sobre lideratge juvenil i construcció de xarxes per a la innovació en què van participar 34 joves (d'entre 25 i 35 anys) de 19 entitats socials de set comunitats autònomes. La jornada va formar part del projecte FILMing, en què aquest grup de joves va estar participant en el primer semestre de l'any 2024.

Recollim en aquest capítol el treball i les conclusions d'aquest grup, explicant el detall de la sessió, que va ser dissenyada i desenvolupada seguint metodologies innovadores.

Metodologia

La sessió es va dissenyar a mida amb metodologies col·laboratives i d'innovació, que compartirem en aquest apartat. La facilitadora i una persona líder en l'organització del programa van codissenyar la sessió partint de la intenció i els objectius desitjats. Aquests són imprescindibles per al bon funcionament d'una sessió participativa i van ser acompanyats d'un excel·lent brífing dels organitzadors. Tota aquesta informació ens dona les “limitacions creatives”, que són el punt de partida del disseny d'una sessió.

Construïm l'experiència d'aprenentatge combinant diferents tipus d'activitats que es corresponen amb distintes fases de l'aprenentatge experiència del **cicle d'aprenentatge experiencial de David E. Kolb**. Aquest sosté que si es recorre tot el cicle estarem donant al cervell tots els elements per a aprendre de forma significativa. Els elements del cicle són: **acció concreta, observació reflexiva, conceptualització abstracta i experimentació activa** (Experiential Learning: Experience as the Source of Learning and Development. David E. Kolb. Pearson Education, 2015).

Activitat 1

- **Recordant el viatge.** El grup participant van fer ús de tots els sentits per a dibuixar en un gran paper el recorregut del programa formatiu en els últims set dies, i van escriure els seus dos moments memorables i aprenentatges (acció concreta). Després van observar en silenci el resultat i es va obrir una conversa per a compartir les reflexions i respondre a la pregunta “Com podem aterrar el que hem vist en la setmana en el nostre entorn/entitat?” (observació reflexiva).

Activitat 2

- **Parlem de col·laboració per a l'acció.** Continuem conversant sobre el que significa col·laborar i generant una llista de conceptes com lideratge, transparència, comunicació eficaç, entre altres (conceptualització abstracta). Per entendre millor els conceptes mencionats es van fer dos jocs col·laboratius: travessar el riu i xarxa d'agraïments. Seguits d'una observació dels fets i revisitant el concepte abstracte per generar una llista d'“ingredients per a la col·laboració” (acció concreta i observació reflexiva).

Activitat 3

- **Tancament col·laboratiu.** Durant 30 minuts, van poder aplicar tot el que havien après per definir un “propòsit col·laboratiu” per al seu grup de FILMing. Com a resultat van crear i compartir un “rap dels valors de la comunitat” en què van explicar qui són, què els uneix i quins són els seus objectius: transformar la societat amb música, art i molta diversió (experimentació activa).

Aprendre de forma significativa

Les primeres reflexions van sorgir de l'activitat “Recordant el viatge”, on es va destacar la gran connexió i confiança generada entre les persones com un dels elements més importants. També el sentiment de comunitat i saber que existeix una xarxa i gent que vulgui compartir. Van destacar les experiències de descobriment de la feina d'altres entitats i la visita a la Cañada Real (a Madrid), urgint a visibilitzar diferents realitats que de vegades a Espanya no es fan visibles.

Es va parlar de la complexitat dels reptes socials i com han d'abordar-se de manera sistèmica. El pensament crític i el diàleg com a palanca de canvi es van mencionar com a eines de treball. I a pesar de la profunditat i complexitat dels reptes els participants van reportar que en sortien optimistes, perquè hi ha solucions, les han vist.

Diuen que la utopia és possible, que podem i hem de posar sobre la taula nous imaginaris, relats i realitats i que el disseny de futurs diferents i millors existeix.

Després de set dies compartint de forma intensiva, les i els participants diuen sortir amb més coneixement i també amb més preguntes i el convenciment que poden fer nous projectes junts.

Pràctiques innovadores: oportunitats i reptes

Les reflexions sobre les oportunitats de seguir col·laborant es van centrar en el com, que confirma que la innovació social és una manera de fer.

- Hem de **transferir el coneixement** adquirit a les nostres entitats i **integrar de manera coherent** el que hem après en el dia a dia de la nostra feina.
- Hi ha la necessitat de comunicar amb **contingut audiovisual** la nostra feina, per la qual cosa es proposa cocrear contingut per a les entitats.

- **Hem de compartir els nostres projectes i recursos** i donar visibilitat a projectes de companys i companyes (sobretot a les xarxes socials).
- **Mantenir les connexions** generades, la col·lectivitat, les ganes de sumar i la generositat és un repte i gran oportunitat.
- Podem cocrear **nous projectes d'impacte social**, atrevint-nos a fer “bogeries” i **passar a l'acció**.
- És una gran oportunitat **aprofitar l'energia del grup**, donar-nos suport i no deixar morir els projectes i vincles.

Ingredients per a la col·laboració i el treball en xarxa des de la mirada de la innovació social

En l'apartat “Parlem de col·laboració” es va anar creant i revisant de manera conjunta aquesta llista d’“ingredients” necessaris perquè la col·laboració i la innovació sorgeixin.

- Algú ha d'**iniciar la col·laboració, liderant**. D'altra manera cada grup o persona va pel seu compte.
- El rol de lideratge el sol ocupar una o diverses persones amb coneixement i “credencials”.
- Les credencials presenten un **repte**, quasi sempre s'equiparen a un títol d'estudis o títol de lloc de feina. S'**infravalora el coneixement i experiència “informal”**.
- El **lideratge ha de ser rotatiu, horitzontal i participatiu** entre les persones d'un equip o grup, mai ho fa una persona sola.
- La **cofacilitació** és una bona forma de compartir lideratge quan es treballa en equip.
- Es necessita conèixer noves formes de fer i pensar, metodologies i tècniques de participació i treball. Sobretot **noves perspectives i narratives**.
- Col·laborar requereix una **escolta profunda i activa**. S'han d'escollar totes les veus.
- No totes les veus sonen igual. Les veus més fortes han de cedir pas i deixar silenci perquè les més suaus puguin sentir-se.

- La col·laboració se centra en els **vincles entre persones**.
- Es necessiten **espais emocionals segurs**, per a l'honestedat i transparència.
- També **adaptabilitat i consens**, repartir feina, responsabilitats i recursos.
- **La comunicació ha de ser clara, eficient i distribuïda**. Amb missatges i canals de comunicació clars.
- Es requereix **dotar de recursos i temps** perquè es desenvolupi i creixi la col·laboració.
- Es requereix **allargar la mirada** per veure més enllà dels líders habituals, el mateix grup i l'ara.

Ser agents de canvi

La segona trobada es va celebrar el 3 de juny de 2024, a Rascafría (Madrid), en el marc del Fòrum Joventut Compromesa. Hi van participar vint joves (d'entre 14 i 19 anys) de deu entitats socials de cinc comunitats autònomes.

Metodologia

Aquest taller es va dissenyar a mida, amb metodologies col·laboratives i d'innovació, amb l'objectiu de:

- Que les persones joves es reconeguessin i activessin com a agents de canvi.
- Explorar què és la innovació social.
- Generar una idea de projecte amb la metodologia Procés Changemaker de .jes.
- I connectar amb altres persones que poguessin donar suport a les seves idees i projectes.

Construïm l'experiència d'aprenentatge al voltant de la metodologia Procés Changemaker de .jes, que proposa "set passos per a activar-te com a agent de canvi a través de metodologies de disseny, emprenedoria i col·laboració".

Activitats i resultats

Activitat 1

Check-in: durant aquesta activitat es van proposar una sèrie de preguntes tancades en què cada participant pogués interactuar de manera senzilla i no verbal, responnent a les preguntes simplement fent un pas endavant. D'aquesta manera es va poder assegurar la participació de totes les persones. Les preguntes van començar a mode de trencaglaç amb coses senzilles com el nivell d'energia o gana que teníem en el moment, per a evolucionar a preguntes que introdueixen la temàtica del dia:

- Em sento agent de canvi?
- Soc innovador/a?
- Sé el que és la innovació social?
- Tinc projectes per a empènyer el canvi? M'agradaria tenir-los?
- Soc un/a innovador/a social?

Resultats: la tercera pregunta va generar confusió i paràlisi. A l'uníson van preguntar “què és la innovació social”. Vam proposar desagregar els termes i fer una definició conjunta d'innovació i social. No van tenir cap dificultat a fer-ho. La conclusió a la qual va arribar el grup va ser que:

- Innovació és fer quelcom nou, de manera diferent.
- Social és que tenguim un impacte positiu, que solucioni problemes.

Després d'aquesta definició, vam continuar amb l'última pregunta, “Soc un/a innovador/a social?”, i aquesta vegada la meitat de participants van fer un pas endavant per afirmar que se senten identificats com a “innovadors socials”, ja que formen part dels projectes de les seves entitats socials. Consideren els seus projectes i les organitzacions en què participen agents d'innovació a les seves comunitats.

Activitat 2

Parlem d'innovació social: A continuació, i en equip, vam continuar amb el treball de definició del que ells entenen com a innovació social. Els equips van generar definicions que després es van compartir en veu alta:

- 1 “La innovació social és fer un canvi positiu en la societat que impacti perquè transformi a millor una realitat”.
- 2 “[és fer un] impacte positiu en la societat. [És] aprendre, col·laborar, ensenyar, diversitat i...”

Totes aquestes definicions estan alineades amb la definició d'innovació social oferida per Fundació Esplai, i compartida posteriorment amb ells.

“

Formes noves o innovadores que té la societat de fer front als reptes socials rellevants (RSR), que són més eficaçes, eficients i sostenibles o que generen més impacte que les precedents i que contribueixen a fer-la més forta i articulada.”

D'aquesta definició es va destacar i discutir la importància dels conceptes *eficaç*, *eficient* i *sostenible*. A més, sobre com aplica cada part de la definició als seus propis projectes, o dels que en formen part.

Finalment vam parlar de la rellevància dels vincles horitzontals i forts com a part essencial dels projectes d'innovació social. Es va destacar la importància de la participació i la col·laboració.

Activitat 3

Procés Changemaker: Havent definit un clar marc d'innovació social, els participants van passar a crear les seves pròpies propostes de projectes seguint els passos metodològics 1, 2 i 3 del Procés Changemaker de .jes.

- **Jo com a agent de canvi:** comencem fent-nos la pregunta “Què significa ser un/a agent de canvi?”. Explorem qui són, què fan i quines són les seves habilitats i qualitats.
 - **Objectiu:** trobem la nostra connexió personal amb el concepte i ens connectem amb altres a través de la mateixa.
- **Descobrint reptes a la meva comunitat:** Quins són els desafiaments més urgents del món en l'actualitat? Observem al nostre voltant, compartim i discutim com els problemes globals són presents en les nostres comunitats i vides.
 - **Objectiu:** parlem sobre el que ens preocupa, principalment escoltem i escollim una lluita comuna amb el nostre equip.
- **Idees, innovació i creativitat:** De quina manera podríem oferir una solució per al repte que ens preocupa? Explorem la nostra creativitat a través de tècniques d'innovació per generar idees col·lectives de canvi.
 - **Objectiu:** col·loquem els nostres talents i passions al centre d'això i escollim una idea per a convertir-la en un projecte.

Com a resultat d'aquest breu procés d'apropament a la creació de projectes amb impacte social, des de la perspectiva d'innovació el grup participant va proposar iniciatives d'activació social per a les seves escoles i comunitats, per exemple: una app per a identificar i controlar el ciberbullying a les xarxes o un servei d'ensenyament d'informàtica per a persones grans, en què els facilitadors són persones joves voluntàries.

La innovació social amb joves: algunes conclusions i marc de pensament

Les persones joves tenen la disposició i actitud per a activar-se com a **agents de canvi** però manquen d'espais, coneixement i eines per a fer-ho. I les entitats educatives i socials des de les quals s'ofereixen els programes i espais de participació juvenil tenim una gran oportunitat per a oferir-los-ho a través de **metodologies actives i participatives** basades en projectes, com per exemple el Procés Changemaker de .jes.

Ara bé, hem de reconèixer que els marcs educatius o d'intervenció social i el respectiu mesurament d'impacte que requereix el nostre sector sovint antagonitzen amb aquestes metodologies i traslladen el focus a les necessitats institucionals, o dels finançadors, en detriment de la participació de les i els joves.

Per això, i per continuar en la cerca d'un balanç entre ambdues, compartim algunes característiques que resulten fonamentals a l'hora d'activar projectes d'innovació social amb joves.

- La innovació social requereix la participació col·laborativa i inclusiva de tots els agents de la societat en igualtat de condicions, incloent-hi la joventut.
- Hem de reconèixer la diversitat de la joventut no com a grup objectiu de beneficiaris/es sinó com a ciutadans i ciutadanes de ple dret.
- L'empoderament juvenil implica donar-los espai per a participar en la transformació social, facilitant els recursos i processos que necessiten. I fent nosaltres, els adults, un pas enrere.

El món d'avui necessita nous models que encara no es coneixen i els adults, davant la incertesa, seguim imposant a la gent jove les nostres mirades, processos, i a vegades, respostes. La innovació social amb joves implica reconèixer davant d'ells i elles que no tenim les respostes per a la transformació social que somiem, però que podem acompanyar-los i facilitar-los el camí, mentre construeixen el futur.

VOLUNTARIADO.NET

portal al servicio
voluntariado

encuentra
voluntaria
voluntar
ciudadanía

ONG
iac
s.
no

ares

VOLUN
TARI

VOLUN
TARI
DO.NET

juventud
participación

6. Una mirada des del voluntariat a la innovació a les ONG

El 15 de juny de 2024 vam celebrar una jornada en format híbrid amb vint persones voluntàries i tècniques de deu organitzacions de cinc comunitats autònomes en què vam plantejar un debat sobre diferents aspectes de la innovació social en les organitzacions de voluntariat. Recollim en aquest capítol els continguts tractats en aquesta jornada.

Què aporten les persones voluntàries a la innovació de les organitzacions socials?

Les persones voluntàries juguen un paper important en la innovació dins de les organitzacions socials. La seva aportació va més enllà del treball rutinari, ja que sol portar una perspectiva fresca i noves idees que poden impulsar canvis significatius.

Com contribueixen a la innovació en el sector social?

1 Diversitat de perspectives i creativitat

Els voluntaris i voluntàries provenen de diversos entorns i professions, fet que introdueix una varietat de perspectives i enfocaments en les organitzacions socials. Aquesta diversitat és fonamental per a la innovació, ja que permet la generació d'idees fresques i solucions creatives a problemes antics. Els equips diversos tenen més probabilitat de desenvolupar idees innovadores que els equips homogenis.

2 Esperit de col·laboració

Els voluntaris i voluntàries solen fomentar una cultura de col·laboració oberta. Aquest esperit de col·laboració és essencial per a la innovació, ja que promou l'intercanvi d'idees i la cocreació de solucions. Les organitzacions amb una cultura col·laborativa tenen més èxit en la implementació d'innovacions sostenibles.

3 Flexibilitat i adaptabilitat

Les persones voluntàries solen ser més flexibles i adaptables que el personal contractat, fet que els permet respondre ràpidament a les necessitats canviants i a les oportunitats emergents. Aquesta adaptabilitat és crucial en un entorn d'innovació, on les condicions poden canviar ràpidament i es requereix una resposta àgil i efectiva.

4 Motivació i adhesió

Les persones voluntàries generalment estan motivades per una adhesió a la causa de l'organització. Aquesta motivació pot ser un poderós motor d'innovació, ja que estan disposades a dedicar temps i esforç extra per a desenvolupar i provar noves idees. Les persones voluntàries tenen molt a oferir a la innovació social, aportant habilitats, coneixements i enfocaments que poden enriquir i transformar les pràctiques de les organitzacions socials.

Algunes de les principals contribucions dels voluntaris a la innovació social:

Habilitats i coneixements especialitzats

Les voluntàries i els voluntaris porten amb ells habilitats i coneixements especialitzats de les seves professions o experiències personals. Aquestes habilitats poden ser extremadament valuoses per a les organitzacions socials, i els permeten abordar problemes amb noves tècniques i enfocaments. Per exemple, un voluntari amb experiència en tecnologia de la informació pot ajudar una organització a desenvolupar noves eines digitals per a millorar la seva eficiència i abast.

Xarxes i connexions

Els voluntaris i voluntàries sovint tenen àmplies xarxes de contactes que poden ser aprofitades per a la innovació social. Aquestes connexions poden obrir portes a noves oportunitats, recursos i col·laboracions que d'altra manera no estarien disponibles per a l'organització. La capacitat del voluntari per a connectar l'organització amb experts, finançadors i altres entitats pot accelerar significativament el procés d'innovació.

Perspectiva externa

El voluntariat pot proporcionar una perspectiva externa que és essencial per a la innovació. En no estar immersos en les operacions diàries de l'organització, poden identificar àrees de millora i oportunitats d'innovació que els empleats podrien passar per alt.

Capacitat d'experimentació

El voluntariat pot estar disposat a assumir riscos i experimentar amb noves idees. Aquesta disposició a provar coses noves és crucial per a la innovació, ja que permet a les organitzacions explorar diferents enfocaments i solucions. L'experimentació és un component clau de la innovació, i els voluntaris poden ser els catalitzadors que impulsen aquest procés dins de les organitzacions socials.

Com veuen les persones voluntàries a les organitzacions socials en matèria d'innovació social?

Presentem el resum de les principals idees destacades, per temes:

Avaluació de la cultura d'innovació

Perceben que la cultura d'innovació dins de les organitzacions socials és variable. Algunes organitzacions són vistes com a líders en innovació, constantment buscant noves maneres d'abordar els problemes socials. No obstant, altres voluntaris/es han assenyalat que moltes organitzacions socials encara enfronten reptes significatius per a crear un entorn que fomenti la innovació.

Barreres a la innovació

S'identifiquen diverses barreres a la innovació en les organitzacions socials. Entre aquestes barreres hi ha la falta de recursos (sobretot de finançament), la resistència al canvi per part del personal i la falta de formació en metodologies d'innovació. Aquestes barreres limiten la capacitat de les organitzacions per a implementar noves idees i solucions.

Experiències positives

No obstant, també hi ha moltes experiències positives que els voluntaris i voluntàries destaquen. Per exemple, iniciatives de cocreació de projectes, on els voluntaris/es participen activament en el disseny i desenvolupament de noves solucions. Aquestes experiències no només milloren la percepció de les persones que han participat en el debat sobre la capacitat d'innovació de l'organització, sinó que també n'enforteixen el compromís i motivació.

Oportunitats de millora

Implementació de programes de formació en innovació, la creació d'espais per a l'experimentació i el prototipatge de noves idees, i l'establiment d'aliances amb altres organitzacions i empreses per a compartir coneixements i recursos. La col·laboració intersectorial es valora com

una estratègia per a superar les barreres i potenciar la innovació. Les aliances amb el sector privat poden millorar significativament la capacitat d'innovació de les organitzacions socials.

Aquests són els principals reptes a abordar per les organitzacions

Es consideren reptes que poden abordar les organitzacions:

Integració d'idees i recursos

La integració de les idees i recursos aportats pels voluntaris i voluntàries amb les estratègies i objectius de l'organització. És essencial que hi hagi una comunicació clara i una estructura que els permeti entendre com les seves contribucions encaixen en el panorama general.

Formació i capacitat

Tant el voluntariat com el personal tècnic necessita formació i capacitat contínua en metodologies d'innovació. La falta de coneixement i habilitats en aquest àmbit pot ser una barrera per a la innovació. Programes de capacitat conjunts poden enfortir les capacitats d'ambdós grups i fomentar una cultura d'aprenentatge i experimentació.

Gestió del canvi

Implementar innovacions sovint implica canvis significatius en les operacions i la cultura de l'organització. La gestió d'aquest canvi pot ser un repte, especialment quan hi ha resistència per part de les persones. És crucial que tant persones voluntàries com tècniques siguin part del procés de canvi, participant en la planificació i execució de noves iniciatives. La inclusió i la transparència en la gestió del canvi són claus per a l'èxit.

Mesurament i avaluació

Mesurar i avaluar l'impacte de les innovacions és fonamental per a entendre què funciona i què no. Malgrat això, moltes organitzacions socials manquen de les eines i metodologies adequades per

a realitzar aquestes avaluacions. La col·laboració entre coneixements professionals de persones voluntàries i tècniques pot ajudar a desenvolupar i aplicar sistemes d'avaluació.

Sostenibilitat de les innovacions

Assegurar la sostenibilitat de les innovacions és un altre repte compartit. Les innovacions han de ser viables a llarg termini. Això requereix una planificació acurada i la mobilització de recursos adequats. Les innovacions sostenibles solen ser aquelles que compten amb un fort suport de la comunitat i una estratègia clara de finançament.

Propostes per a construir el camí

Les persones voluntàries són una força vital per a la innovació social en les organitzacions. La seva diversitat de perspectives, habilitats especialitzades, xarxes de contactes i disposició a experimentar contribueixen significativament a la capacitat de les organitzacions per a desenvolupar i implementar noves solucions. A pesar dels reptes, la col·laboració efectiva entre voluntaris/es i tècnics/es pot superar barreres i assegurar que les innovacions siguin integrades, sostenibles i avaluades adequadament. Fomentar una cultura d'innovació que valori l'aportació de tots els membres de l'organització és clau per a avançar en el desenvolupament social i abordar de manera efectiva els desafiaments actuals.

7. La innovació com a catalitzador del canvi social en l'era digital

La Trobada de Ciutadania Digital Compromesa, celebrada l'octubre de 2024, va ser una gran oportunitat per a explorar el potencial transformador de la innovació social digital. Organitzada per ALL DIGITAL i Fundación Esplai Ciudadanía Comprometida, en col·laboració amb la Plataforma Red Conecta, l'esdeveniment va congregar més de 600 participants de 255 organitzacions provinents de més de 50 països, que representaven un ampli espectre de la societat civil, acadèmica, sector públic i privat.

La innovació social digital, un dels quatre pilars temàtics de la trobada, es va posicionar com un eix fonamental per a construir una societat digital inclusiva, ètica i beneficiosa per a tota la ciutadania. Les discussions entorn d'aquest tema es van entrellaçar amb altres tres eixos crucials: **el foment de la societat digital, l'alfabetització mediàtica en l'era de les dades i la IA, i la salvaguarda dels drets digitals europeus.**

Perspectives innovadores per al canvi social

La primera taula rodona, moderada per Mayte Celeiro Mallo, patrona de Fundación Esplai Ciudadanía Comprometida, va reunir experts/es de diversos sectors per debatre sobre **com potenciar la innovació social digital**. Els panelistes, Stefan Chichevaliev, expert sènior, xarxa Diesis; Anahí Vallejos Mihotek, directora d'Innovació i Gestió de Fundación Esplai; Ángel Niño Quesada, regidor de l'Àrea d'Innovació i Emprenedoria de l'Ajuntament de Madrid, i Xavier Trabado Farré, coordinador de m4social, de la Taula d'Entitats del Tercer Sector Social de Catalunya, van posar èmfasi en la necessitat de:

- Aprofitar les tecnologies digitals per a afrontar desafiaments socials complexos.
- Implementar metodologies que combinen innovació tecnològica i social.
- Fomentar l'empoderament ciutadà i la transparència.
- Millorar les competències digitals a través de processos de certificació.
- Impulsar la transformació digital en ONG per augmentar-ne l'impacte i eficiència.

La segona taula, titulada **“Innovació social per al canvi”**, va aprofundir en els reptes actuals de la innovació social, explorant les motivacions darrere de la innovació i les estratègies per a implementar-la efectivament en organitzacions socials. Moderat per Maribel Merino Arranz, coordinadora de Fundación Rondilla, el debat va comptar amb les veus d'Oliva Carrión Carmona, tècnica d'Igualtat i Innovació Social a La Noria de la Diputació de Màlaga; Isa Ludita, directora i cofundadora de La Nave Nodriz; Noemí Menéndez García, de La Rueca Asociación, i Lorena Silvestri, de .jes, que van reflexionar sobre una innovació centrada en l'ésser humà.

Les discussions, tallers i projectes innovadors que van ser presentats en aquesta trobada van convergir en diversos punts clau:

- 1 La necessitat d'adoptar un enfocament més humanista en el disseny de productes tecnològics.
- 2 La importància d'integrar la innovació com una mentalitat i pràctica quotidiana.
- 3 El foment d'una cultura d'experimentació que accepti l'aprenentatge a través de l'error.
- 4 La construcció de noves aliances entre la ciutadania, el sector públic i el privat.

La Trobada de Ciutadania Digital Compromesa no només va servir com a plataforma per a l'intercanvi d'idees, sinó que també va enfortir la missió de crear una societat digital més conscient i compromesa. En reunir actors clau en l'àmbit de la transformació digital, la inclusió i l'ètica, l'esdeveniment va marcar una fita en el camí cap a una ciutadana digital empoderada i una innovació social verdaderament transformadora.

Fruit d'aquesta trobada, i partint de les aportacions de les persones i organitzacions participants, proposem els següents **reptes i propostes**:

1 FOMENTAR LA SOCIETAT DIGITAL

Implica analitzar l'impacte social i mediambiental del desenvolupament tecnològic, i com aquest s'aconsegueix garantint la inclusió social de totes les persones, sota criteris de diversitat, accessibilitat i equitat. La societat digital, com la resta de les comunitats, ha de regir-se per principis ètics, en què se segueixin normes educatives i relacions empàtiques que afavoreixin espais constructius. Així, proposem:

- **Avaluar l'impacte ambiental de la tecnologia:** desenvolupar estratègies que mesurin i minimitzin l'impacte ambiental del desenvolupament tecnològic.
- **Promoure l'empatia en l'entorn digital:** fomentar interaccions digitals basades en el respecte en espais de convivència en línia.

2 EDUCAR EN ALFABETITZACIÓ MEDIÀTICA, DADES I INTEL·LIGÈNCIA ARTIFICIAL

Significa dotar les persones de les competències per a relacionar-se críticament en el món digital. En empoderar les persones, aquestes poden enfrontar-se millor a les complexitats de l'era digital, prendre decisions amb coneixement de causa i contribuir positivament a la societat. Per això, plantegem:

- **Desenvolupar el pensament crític sobre la informació:** dissenyar tallers sobre desinformació i formar els ciutadans perquè identifiquin les notícies falses.
- **Reduir les desigualtats en competències digitals:** facilitar a les persones de totes les edats i contextos socioeconòmics l'accés als recursos i la formació digital.

3 DEFENSAR ELS DRETS DIGITALS EUROPEUS, LA SEGURETAT EN LÍNIA I EL BENESTAR DIGITAL

Els Drets Digitals Europeus se centren a garantir el respecte i la llibertat de les persones en l'àmbit digital. La seguretat en línia consisteix a promoure un entorn digital segur en què la ciutadania estigui protegida de les ciberamenaces i a educar en hàbits responsables. El benestar en el context digital es refereix a l'impacte de les tecnologies digitals en la salut psicològica de les persones. És per això que reclamem:

- **Assegurar la protecció de dades i la privacitat en línia:** crear regulacions més estrictes per a protegir la privacitat de les persones davant les amenaces cibernètiques.
- **Promoure el benestar digital i el respecte en l'àmbit digital:** capacitar per a l'ús saludable i equilibrat de tecnologies desenvolupades amb criteris de respecte a les persones, a partir del disseny d'activitats que ensenyin a interactuar de manera segura i respectuosa en entorns digitals.

4 POTENCIAR LA INNOVACIÓ SOCIAL DIGITAL

La innovació social sorgeix de les persones i implica aprofitar les tecnologies digitals per a fer front als reptes socials i millorar el benestar de les comunitats. Això inclou a tots

els sectors de la societat per a potenciar la innovació social digital per a la millora de la competitivitat, eficiència i eficàcia. Així doncs, demanem:

- **Desenvolupar tecnologies per al bé social:** fomentar la creació de solucions tecnològiques que abordin problemes socials específics i acompanyar la ciutadania en el seu ús.
- **Fomentar l'empoderament ciutadà mitjançant la tecnologia:** crear plataformes digitals que permetin a les persones participar activament en la cocreació de solucions comunitàries.

Reptes compartits

La provisió de competències digitals, a totes les persones i col·lectius sense excepció, és essencial per a desenvolupar una ciutadania capacitada, coneixedora de les opcions i possibilitats que ofereix la transformació digital, i autoconscient de les seves necessitats, drets i capacitat d'implicar-se activament per a adaptar-se als vertiginosos reptes tecnològics i, per tant, per a estar plenament inclosa en la societat. Per això, exigim:

- **Incorporar principis ètics i perseguir un ús inclusiu en el desenvolupament tecnològic:** promoure la creació de tecnologies amb criteris de disseny universal que respectin la diversitat i accessibilitat, assegurant que siguin inclusives i equitatives per a tots els col·lectius.
- **Promoure un ús ètic i inclusiu de la intel·ligència artificial:** buscar una visió més descentralitzada i inclusiva de la IA que reflecteixi les necessitats i desitjos de la comunitat educativa.
- **Reduir bretxes digitals:** implementar polítiques que garanteixin accés equitatiu a recursos digitals per a grups desfavorits i la millora de les seves competències.
- **Fomentar el benestar digital:** assegurar que les tecnologies digitals millorin la qualitat de vida de les persones sense comprometre'n la salut física o mental.

MESA DE DEBATE TRANSFORMATION DIGITAL EN EL TERCER SECTOR

PANEL DISCUSSION DIGITAL TRANSFORMATION IN THE THIRD SECTOR

D3.9 E4 - POTENCIANDO LA INNOVACIÓN SOCIAL DIGITAL

D3.9 S4 - EMPOWERING DIGITAL SOCIAL INNOVATION

Víctor
García Souto

Myriam
Pérez

Antonio
García

David
Domínguez

8. Propostes per a la innovació social: Estratègies intersectorials per al canvi

La col·laboració intersectorial ha estat una idea que ha sorgit com a pilar fonamental per a impulsar el canvi social a través de la innovació. Aquesta visió holística, combinada amb un enfocament ètic i amb l'exercici de la responsabilitat digital, és essencial per a construir una societat digital conscient i compromesa. Amb les contribucions de les persones i organitzacions participants, recollim aquestes propostes.

En el Sector Social

- Redefinir l'estratègia d'innovació mitjançant aliances estratègiques amb el sector empresarial i l'Administració Pública.
- Impulsar organitzacions àgils i adaptables, integrant la innovació com una forma de pensar i actuar.
- Cultivar el pensament creatiu i la cultura d'experimentació, assignant recursos específics per a la innovació.
- Implementar metodologies actives i participatives basades en projectes, amb èmfasi en la joventut i el voluntariat.

En l'Administració Pública

- Assumir la corresponsabilitat de garantir una transformació digital inclusiva, adoptant un enfocament transversal i interadministratiu.
- Desenvolupar polítiques públiques efectives que fomentin iniciatives de col·laboració fortes amb entitats socials.

En l'àmbit empresarial

- Llançar iniciatives col·laboratives amb el Tercer Sector per a democratitzar l'accés tecnològic, assegurant oportunitats equitatives per a tots els grups socials.
- Invertir en formació, especialment en IA, per maximitzar-ne el potencial econòmic i social, enfortint simultàniament les comunitats locals.

En l'àmbit universitari

- Generar investigacions i propostes orientades a millorar la intervenció social, prototipant solucions innovadores.

Transversal a tots els sectors

- Promoure una ciutadania digital activa i empoderada, facilitant l'accés i fomentant la participació en l'entorn digital.

La implementació reeixida d'aquestes propostes requereix un compromís continu amb la col·laboració intersectorial, l'adaptabilitat davant dels ràpids canvis tecnològics i un enfocament centrat en l'ésser humà. Només a través d'aquests esforços coordinats podrem aprofitar plenament el potencial de la innovació social digital per a crear un impacte positiu i durador a la nostra societat.

ANNEX

Enquesta sobre innovació social i Tercer Sector

En els primers mesos de l'any 2024 vam recollir l'opinió de persones voluntàries i tècniques d'organitzacions socials sobre diferents temes relacionats amb la innovació i el Tercer Sector. Els temes responien a les següents qüestions:

- Què et suggereix el concepte d'**innovació social**?
- Entenent la cultura de la innovació com a **estratègies** que proposen solucions a través de l'aplicació de noves perspectives, com es pot fomentar des de les organitzacions socials?
- Com consideres que la **tecnologia** pot ser aprofitada per a impulsar la innovació social?
- Quin creus que és el **paper** de la innovació des de les **organitzacions socials** per a l'impuls del canvi i el progrés social?
- Quins **reptes** creus que hauran d'enfrontar les ONG en el futur a través de la innovació social?
- Pensant en les i els joves, quines **eines** i metodologies promouen la mobilització juvenil?

- Quines **oportunitats** s'obren a les entitats del Tercer Sector en incorporar la innovació en els seus projectes d'inclusió social, i quines **dificultats**?

Els resultats d'aquesta enquesta ofereixen una visió de com aquestes organitzacions entenen la innovació social, les estratègies que estan implementant per a fomentar-la, el paper de la tecnologia en aquest procés, i els reptes i oportunitats que enfronten.

Les respostes revelen que són conscients de la necessitat d'adaptar-se a un entorn canviant, però també de fer front a desafiaments significatius en termes de recursos i capacitats. Reflecteixen un compromís compartit amb la cerca de solucions innovadores, i una consciència lúcida sobre les barreres que han de superar per a implementar canvis efectius.

A continuació, es presenta un resum de les respostes, agrupades per temes clau:

Sobre el concepte d'innovació social

Les organitzacions consultades coincideixen a definir la innovació social com un procés creatiu per a:

- Trobar solucions innovadores a problemes socials
- Transformar mètodes tradicionals
- Promoure solucions més inclusives, justes i sostenibles
- Generar un impacte positiu en la societat

Estratègies principals per a fomentar-la

Elements comuns en les estratègies d'innovació:

- Fomentar un ambient de col·laboració oberta
- Crear espais segurs per a l'experimentació
- Establir aliances intersectorials
- Capacitar i potenciar equips
- Promoure una mentalitat oberta al canvi

Rol de la tecnologia

La tecnologia es percep com:

- Eina per a democratitzar l'accés a la informació
- Facilitador de comunicació i connexió
- Mitjà per a analitzar dades i predir necessitats
- Instrument per a personalitzar solucions socials

Paper de les organitzacions socials

Funcions clau identificades:

- Catalitzadores de canvi social
- Identificadores de necessitats locals
- Generadores de xarxes entre agents socials
- Experimentadores de solucions innovadores

Reptes principals que afronten les ONG

Desafiaments més rellevants:

- Limitació de recursos financers
- Resistència al canvi intern i extern
- Bretxa digital
- Necessitat de capacitat tecnològica
- Sostenibilitat de solucions innovadores

Oportunitats

Principals beneficis potencials:

- Millora de l'eficàcia dels programes

- Més abast i impacte social
- Personalització de serveis
- Col·laboració intersectorial
- Adaptació a noves realitats socials

Dificultats

Obstacles a superar:

- Gestió del canvi organitzacional i adaptació a noves formes de treball.
- Falta de temps i recursos per a experimentar amb noves idees, donat que moltes organitzacions estan centrades en la prestació de serveis immediats.
- Dificultat per a mesurar i demostrar l'impacte de les innovacions socials digitals.
- Desafiaments ètics i de privacitat relacionats amb l'ús de dades i noves tecnologies.
- Risc que la innovació tecnològica augmenti l'exclusió dels grups més vulnerables si no s'implementa de manera inclusiva.

Conclusió

La innovació social digital es concep com un procés holístic, centrat en les persones, que busca transformar creativament els enfocaments tradicionals per generar un impacte social positiu i sostenible.

El nostre agraïment a les organitzacions participants, en algunes hi han participat diverses persones: Albihar, Ajuntament de Villena, Plataforma Red Conecta Ciudadanía Comprometida, Back to the Roots, Càritas Màlaga, Cascarrias, Creu Roja Madrid, Drag King España, Escola d'Activisme i Finances Ètiques, Federació Catalana de l'Esplai, Freelance, Fundació Catalana de l'Esplai, La Rueca Asociación, Movimiento Scout, Offtopic Films, Plataforma del Voluntariat de Sevilla, Puntos Vuela, Save the Children Andalusia, Sci, Taller de Solidaridad, Trames, Universitat de Comillas, Wwoofing, Ye too Ponese.

La publicació es pot consultar en format online a
<https://fundacionesplai.org/>

FINANÇAT PER:

POR SOLIDARIDAD
OTROS FINES DE INTERÉS SOCIAL